

TURINYS

4

IŠ ARTI

Lietuvos padangėje –
savi „juodieji vanagai“

18

AKTUALIJOS

Giluminiai smūgiai
priešui

22

Istorinė akimirka

24

FOTOREPORTAŽAS

Suomija: „Mighty Arrow 26“

30

ARSENALAS

Orkodronai. II dalis

42

VALIA PRIEŠINTIS

Leonas Čerškus.
Lietuvos kario atsiminimai.
XIV dalis

56

KARO ISTORIJA LINKSMAI

Degalai – tik į mūšį!

Geriamieji KARIO skaitytojai,

minėdama eilinę savo *pobiedobiesijos* dieną, kurią Putino burna Paskovas pavadino „nejubiliejine švente“, kremliaus chunta pabijojo pažvanginti ginklais raudonojoje aikštėje. Kiekvienai jų gegužės 9-ajai būdingas pompastiškas paradas (nors šiaip ši diena Sovietų Sąjungoje (SSRS) minima tik nuo XX amžiaus 7-ojo dešimtmečio tuometinio SSRS vaduko Brežnevo iniciatyva) šiame liko be orkų karinės technikos ir dūmijančios T-34 replikos.

Smagu. Vadinasi, vadinamieji „naftos lietūs“ Tuapsėje bei Permėje, gaisrai Rostove ir kituose rusijos miestuose, dronų smūgiai netoli maskvos centro, be tiesioginės griaunamosios žalos, įvarė pakankamai baimės ir į pagrindinio tirolo kelnes. Tikėtina, kad lagaminėlių, į kurį pastarasis atlieka savuosius gamtinius reikalus, jo svitai teko keisti, plauti bei dezinfekuoti itin dažnai.

Būtų ištis džiugu, jei netolimoje ateityje ukrainiečiams pavyktų pakoreguoti ir maskvos kremliaus (pastatų komplekso) architektūrą taip, kaip XIX a. pradžioje anglai, anot Didžiosios Britanijos karaliaus, „prisidėjo“ prie Baltųjų rūmų „pagražinimo“.

Pagarbiai
Darius Varanavičius,
vyriausiasis redaktorius

REDAKCIJA

- vyr. redaktorius
Darius Varanavičius,
Darius.Varanavicius@mil.lt
tel. +370 5 210 3897
- redaktorius Dalius Žygelis,
Dalius.Zygelis@mil.lt
tel. +370 5 273 5744
- korespondentai:
Ilona Skujaitė, tel. +370 5 210 3895,
Žydrė Švobienė, tel. +370 5 278 5285,
Darius Sutkus, tel. +370 5 210 3896,
Lukas Yla, tel. +370 7 068 0270
- dizainerė Aistė Lapinskaitė,
tel. +370 5 210 3896
- administratorė Aušra Narsutytė,
tel. +370 5 210 3895
- archyvo tvarkytojas
Valdas Balciukevičius,
tel. +370 5 210 3895

Adresas

- Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius
- Norintiems užsisakyti
šį žurnalą kreiptis:
tel.: +370 5 210 3895,
+370 5 210 3897
arba el. paštu
Ausra.Narsutyte@mil.lt

I ir IV viršeliuose –

www.flickr.com nuotr.

- Leidėja – Krašto apsaugos ministerija
- Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone
- Nuotraukos, rankraščiai negrąžinami ir nerecenzuojami
- Tiražas 2 700 egz. (lietuvių k.);
300 egz. (anglų k.)
- Spausdino Lietuvos kariuomenės
Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava,
LT-54359 Kauno r.
- ISSN 2029-5669
- Užs. GL-366

www.flickr.com nuotr.

Prisidėk prie
bendrų tikslų!

**BROLIAI
AITVARAI**

€ Skirk 1,2 %   Įsigyk Brolių Aitvarų atributikos

BroliaiAitvarai.lt

ILONA SKUJAITĖ

LIETUVOS R SAVI

Šiais metais minint Kovo 11-ąją, Vilniuje galima buvo stebėti istorinį skrydį – per iškilmingą karių paradą virš sostinės dangų raižė pirmieji Karinių oro pajėgų (KOP) sraigtasparniai *UH-60M Black Hawk*. Galingas jų gausmas kaustė visuomenės dėmesį – atlošę galvas žmonės sekė akimis orlaivius, spėliodami, kas šie nematyti „paukščiai“.

Apie šių „juodųjų vanagų“ prisijaukinimą Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) ir jų pirmąsias užduotis Lietuvoje papasakojo KOP Aviacijos bazės (AB) Sraigtasparnių eskadrilės lakūnai.

Sudie, *Mi-8*

Mjr. Mindaugas Lazutka ir mjr. Ugnius Ragauskas – ne tik naujųjų sraigtasparnių *UH-60M Black Hawk* pilotai, bet ir instruktoriai, ruošiantys savo kolegas. Jie buvo vieni pirmųjų lietuvių lakūnų, išsiųstų į JAV mokytis pilotuoti naujuosius sraigtasparnius, kai Krašto apsaugos ministerija 2020 m. su JAV vyriausybe pasirašė keturių orlaivių *UH-60M Black Hawk* įsigijimo sutartį.

Savo karjerą KOP AB abu karininkai pradėjo skraidydami tuo metu Lietuvos kariuomenėje naudotais sraigtasparniais *Mi-8* ir *Mi-8 MTV*, dabar jau baigiančiais savo eksploataavimo resursus, taigi ir karjerą KOP. Jie buvo pilotuojami tik rankiniu būdu, todėl skraidyti su vakarietiškais sraigtasparniais lakūnams buvo ištis

PADANGĖJE – „JUODIEJI VANAGAI“

Pati pilotavimo technika visuose sraigtasparniuose yra panaši. Galima ją palyginti su automobilių vairavimu – persėdus į kito modelio mašiną visuomet būna tam tikrų ypatumų, bet principas išlieka toks pats.

KOP AB Sraigtasparnių eskadrilės vadas mjr. Mindaugas Lazutka

SRAIGTASPARNIŲ ĮSIGIJIMO SANDORIS

2020 m. lapkričio 13 d. tuometinis Lietuvos krašto apsaugos ministras Raimundas Karoblis ir laikinasis JAV gynybos sekretorius Christopheris Milleris Vašingtone pasirašė Lietuvos ir JAV sutartį dėl naujos sraigtasparnių platformos *UH-60M Black Hawk* pirkimo iš JAV vyriausybės. Pagal šią sutartį Lietuvos kariuomenė įsigijo 4 sraigtasparnius *UH-60M Black Hawk* su papildoma įranga, atsarginių dalių, mokymų, remonto bei logistinių paketą.

Už sraigtasparnius ir papildomas paslaugas Lietuva JAV vyriausybei per penkerius metus turėjo sumokėti 181 mln. eurų. JAV vyriausybė taip pat skyrė 30 mln. JAV dolerių (maždaug 26 mln. eurų) finansinę paramą projektui. Lietuva taip pat gavo JAV Kongreso pritarimą ateityje prireikus papildomai įsigyti dar du tokio tipo sraigtasparnius.

Pirmieji sraigtasparniai *Black Hawk* Lietuvą pasiekė 2025 m. pabaigoje, o lietuviai lakūnai patys juos pirmą kartą mūsų šalyje pilotavo spalio mėnesį. Naujieji sraigtasparniai šiemet visiškai pakeis iki šiol Lietuvos kariuomenėje naudojamus *Mi-8*. Ketvirtą dešimtmetį pradedančių skaičiuoti sraigtasparnių eksploataciniai resursai yra išseikvoti, jų išlaikymas brangus, orlaiviai dažnai genda, o remontą apsunkina ribotos atsarginių dalių tiekimo galimybės.

Black Hawk – manevringi, greiti ir patikimi universalūs sraigtasparniai, pasiteisinę daugelyje karinių operacijų. Ši platforma sudaro sąlygas Lietuvos kariuomenei efektyviau vykdyti karinį rengimą, teikti paramą pėstininkams iš oro, operatyviai perdislokuoti vienetus bei vykdyti medicininę evakuaciją. Sraigtasparniai taip pat naudojami taikos meto užduotims: paieškos ir gelbėjimo darbams, gaisrų gesinimui ar skubiam organų transportavimui. Be to, naujoji įranga užtikrins geresnę sąveiką su kaimyninėmis sąjungininkėmis – Latvija, Lenkija, Švedija ir Danija, kurios taip pat eksploatuoja šio tipo orlaivius.

Krašto apsaugos ministerijos inf.

įdomi patirtis. „Esu sukaupęs nemažai skrydžio valandų pilotuodamas *Mi-8* tipo sraigtasparnius, tačiau didesnių sunkumų mokantis valdyti *Black Hawk* nekilo. Turbūt sunkiausia buvo išmokyti valdyti autopilotą bei orlaivio smegenis – skrydžio valdymo sistemą (angl. *Flight Management System*, *FMS*). Pati pilotavimo technika visuose sraigtasparniuose yra panaši. Galima ją palyginti su automobilių vairavimu – persėdus į kito modelio mašiną visuomet būna tam tikrų ypatumų, bet principas išlieka toks pats“, – pasakojo KOP AB Sraigtasparnių eskadrilės vadas mjr. M. Lazutka.

Pasak Sraigtasparnių eskadrilės vado, pirminis sumanymas buvo visus senųjų sraigtasparnių *Mi-8* lakūnus kuo skubiau perkvalifikuoti, kad jie galėtų pilotuoti *Black Hawk*, bet vėliau dėl personalo trūkumo buvo pakviesti ir keli lakūnai iš *Eurocopter AS365N3+ Dauphin* grandies. „Nors poreikis buvo didelis, vadovybė netaikė griežtos ir privalomos lakūnų atrankos – su kiekvienu buvo kalbamasi asmeniškai, klausiama apie jų pačių norą ir motyvaciją. Vieni atsisakė, nes tiesiog nenorėjo palikti jau įvaldyto *Dauphin* ir pereiti prie *Black Hawk*, taigi persikvalifikavo tik tie, kurie pa-

tys norėjo savo tolimesnę karjerą sieti būtent su amerikietiškais sraigtasparniais“, – teigė mjr. M. Lazutka.

Jo kolega mjr. U. Ragauskas tvirtino, kad persėdus į *Black Hawk* jį apėmė jausmas, lyg anksčiau būtų vairavęs didelį vilkiką, kuriame viską reikėjo daryti savo rankomis, o dabar turi *Lamborghini* – manevringą, greitą, kuriame gausu elektronikos, tereikia mokėti ja naudotis. „Patogiausia, kad vakarietiškuose sraigtasparniuose autopilotas ir skrydžio valdymo sistema viską suskaičiuoja už lakūną, todėl nebereikia navigacijos skaičiavimų atlikti pačiam. Beje, *Black Hawk* – ne

pirmas mano pilotuotas vakarietiškas sraigtasparnis. Anksčiau teko skraidyti su *Dauphin*, taigi man buvo dar lengviau“, – teigė mjr. U. Ragauskas.

Nors vakarietiška programinė įranga ir elektronika gerokai palengvina lakūnų darbą, abu pašnekovai vieningai sutinka – technologijos nepakeičia žmogaus įgūdžių. „Taip, autopilotas gali gražiai nukraidinti iš taško A į tašką B, kai reikia įveikti tūkstantį kilometrų, bet tikruose kovos veiksmuose viskas vyksta kitaip, – sako mjr. M. Lazutka. – Atlikdami kovines užduotis skraidome žemai, greitai, darome daug staigių manevrų – tokiu atveju autopilotas nederba. Taigi, jei lakūnas ore nemokės pats rankiniu būdu išspręsti bet kurios kilusios problemos, jokia sistema jo neišgelbės, todėl eskadrilėje propaguojame ir nuolat ugdome būtent „gyvą“ skraidymą – karo atveju tai itin svarbu.“

***Black Hawk:* įvaizdis ir tikrovė**

Viešojoje erdvėje sraigtasparnis *Black Hawk* yra apgaubtas kone mistine aura, o Holivudo filmų suformuotas įvaizdis jį pavertė ne tiesiog orlai-

Mjr. Ugnius Ragauskas ir mjr. Mindaugas Lazutka ne tik *Black Hawk* lakūnai, bet ir instruktoriai, ruošiantys savo kolegas.

Lietuviai lakūnai sako, kad *Black Hawk* yra patikima ir itin galinga karo mašina.

viu, bet kultiniu amerikietiškos galios simboliu, kuris savo pasirodymu iškart sukelia nepamirštamą „vau!“ efektą. Vis dėlto lakūnams šis sraigtasparnis pirmiausia yra ne statuso ženklas, bet jų darbo priemonė.

Paprašytas palyginti jį su anksčiau pilotuotu *Dauphin*, lakūnas mjr. U. Ragauskas teigė, kad skirtumai akivaizdūs: „Prancūziškas sraigtasparnis iš esmės yra labiau civilinės kilmės orlaivis, puikiai pritaikytas paieškos ir gelbėjimo darbams. Jis šioje srityje – vienas geriausių pasaulyje, tačiau didesnėms karinėms operacijoms ar kariams skraidinti jis yra tiesiog per mažas. *Black Hawk* – tai jau kito lygio grynakraujė karo mašina.“

Pasak lakūno, *Black Hawk* tikslingiausia lyginti su senuoju *Mi-8*, nes jų funkcijos identiškos – skraidinti žmones ir atlikti įvairias karines užduotis: „Abu šie sraigtasparniai buvo sukurti būtent karui. Jų galimybės – keliarajai galia, greitis ir ginkluotė – labai panašios. Tai yra du populiariausi varžovai visame pasaulyje: vienas – anksčiau plačiai naudotas *Mi-8*, kitas – amerikietiškas *Black Hawk*, sukurti tam pačiam tikslui. Vis dėlto jų panašumai baigiasi lyginant avioniką ir išgyvenamumo faktorių. „Juodasis vanagas“ turi tai, ko *Mi-8* niekada neturėjo – ypatingą atsparumą pažeidimams. Pavyzdžiui, amerikiečių sraigtasparnio degalų bakai

sukonstruoti iš specialios medžiagos, kuri pati „užsisandarina“ peršauta, neleidama degalams išsiliėti. Be to, visos svarbiausios orlaivio valdymo sistemos turi atsarginius variantus, todėl sugedus vienai iš jų orlaivis vis tiek gali tęsti skrydį.“

Technologiniai privalumai: skraidantis „traktorius“

Nors sraigtasparnių *Black Hawk* vardas asocijuojasi su aukščiausiomis technologijomis, bet lietuviai lakūnai sako, kad kone geriausia jo savybė –

patikimumas. „Nenoriu pasirodyti grubus, bet šis sraigtasparnis panašus į patikimą ir galingą traktorių. Juo skrendant nereikia galvoti, kad ką nors netyčia nulauši – šis sraigtasparnis labai tvirtas ir „pakantus“ įvairioms klaidoms. Be to, *Dauphin* elektronika atrodo esanti išmanesnė ir patogesnė lakūnui, o *Black Hawk* daugiaviečiai displejai iš esmės yra tie patys analoginiai prietaisai, tik perkelti į ekranus, taigi jie yra gana paprasti, bet itin funkcionalūs. Kartais atrodo, kad mūsų turimi išmanieji telefonai sugeba daugiau nei šio sraigtasparnio programinė įranga, bet karinei technikai svarbiausia ne „žaidimai“, o patikimumas“, – komentavo mjr. U. Ragauskas.

Didžiausią įspūdį lietuviams lakūnams daro neįtikėtina šio orlaivio galia. Pasak jų, jei *Dauphin* pilotas, sugedus varikliui, turi gerai apgalvoti savo tolimesnius veiksmus, nes galios trūkumas „baudžia“ skrydį, tai *Black Hawk* tiesiog „ištraukia“ įgulą iš bet kokios situacijos. „Jis turi tiek daug galios rezervo, todėl neretai apima jausmas: jei kas nors nutiktų, tiesiog patrauktum rankeną ir orlaivis pats išskristų iš bet kokios bėdos. Tai yra tikra karo mašina – galinga, „traktoriškai“ patikima ir atleidžianti klaidas“, – reziumavo mjr. U. Ragauskas.

Naująjį sraigtasparnį įvaldę KOP lakūnai taip pat akcentuoja, kad ši karo mašina sukurta taip, jog „išgyventų“ ten, kur kita technika tiesiog subyrėtų. „Tai sraigtasparnis, kuriame saugumas apgalvotas iki smulkmenų. Jei viena sistema išeina iš rikiuotės, ją akimirksniu pakeičia kita. Be to, lakūno kūną saugo specialios šarvuotos plokštės, o ateityje šiuose orlaiviuose bus integruotos ir pažangios apsaugos sistemos – radarų bei šiluminiai jutikliai, kurie įspės apie artėjančią raketą ir praneš, kad į sraigtasparnį yra taikomasi“, – pasakojo mjr. M. Lazutka.

SIKORSKY U

SRAIGTASPARNIO MODIFIKACIJOS

- **UH-60A/L** – pirmieji gamybos modeliai.
- **UH-60M** – atnaujintas modelis su platesnėmis mentėmis, patobulintais varikliais ir visiškai skaitmenizuota pilotų kabina.
- **HH-60** – specializuota medicininės evakuacijos versija.

TECHNINĖS SPECIFIKACIJOS

- **JĖGAINĖ** – du „General Electric“ T700-GE-701 varikliai. Maksimali trumpalaikė kiekviena variklio jėga – beveik 2 000 AJ.
- **MATMENYS:** ilgis – 19,76 m; aukštis – 5,13 m; pagrindinio sraigto skersmuo – 3,05 m.
- **SVORIS:** tuščio sraigtasparnio – 5 118 kg; maksimalus – 9 185–9 980 kg.
- **EKSPLOATACINĖS SAVYBĖS:** maksimalus greitis – 357 km/h; kreiserinis greitis – 278–300 km/h; skrydžio nuotolis – 560–670 km; maksimalus skrydžio aukštis – 6 100 m.
- **TALPA** – 11 karių, 4–6 neštuvai arba 4 100 kg kroviny.

H-60M BLACK HAWK

KONSTRUKCIJA IR SISTEMOS

- **SRAIGTO SISTEMA.** Keturių menčių, visiškai artikuliuotas pagrindinis sraigtas su elastomeriniais guoliais. Artikuluotas sraigtas leidžia mentėms laisvai moti ir keisti kampą – taip automatiškai išlyginamos aerodinaminės jėgos ir išlaikomas stabilumas net atliekant sudėtingiausius manevrus. Šią dinamišką sistemą užtikrina modernūs elastomeriniai guoliai, pagaminti iš specialios gumos ir metalo sluoksnių; jie leidžia mentėms judėti visomis kryptimis.
- **UODEGOS SRAIGTAS.** Pakreiptas 20 laipsnių kampu į viršų, siekiant padidinti keliamąją galią skrendant dideliu greičiu bei pagerinti manevringumą kybojimo režimu.
- **AVIONIKA.** Moderniose versijose, tokiose kaip *UH-60M*, įrengta skaitmenizuota pilotų kabina su keturiais daigafunkciais ekranais, dvigubais skaitmeniniais skrydžio valdymo kompiuteriais ir integruota orlaivio būklės stebėjimo sistema.
- **IŠGYVENAMUMAS.** Įmontuoti infraraudonųjų spindulių slopintuvai (išmetamosioms dujoms sklaidyti), radiolokacinės apšvietos perspėjimo imtuvai bei šiluminių užtaisų (kliūčių) sistema priešo raketoms apgauti.

701C/D varikliai.
eno variklio galia –

– 16,36 metro.

ogramų.

ES:

km/h;

km;

– 5 800 metrų.

Mokymai JAV: kitas mastelis

Pasirengimas pilotuoti *Black Hawk* sraigtasparnius – tai ne tik technikos įsisavinimas, bet ir ilgas, daugiapakopis procesas, kurio pirmieji etapai prasidėjo už Atlanto. Kaip pasakojo lietuviai lakūnai, jiems reikėjo ne tik įgyti puikius skraidymo įgūdžius, bet teko patobulinti ir aviacinės anglų kalbos žinias bei gebėjimą adaptuotis prie visiškai kitokios aplinkos nei skraidant KOP aviacijos bazėje Šiauliuose.

„Buvau tarp pirmųjų, vykusių į San Antonijų mokytis specializuotuose trijų mėnesių trukmės aviacinės anglų kalbos kursuose. Paskui važiuojame į pagrindinę JAV kariuomenės lakūnų kalvę – Alabamoje esančią Fort Novosel (tuometinę Fort Rucker) bazę. Kadangi visi lakūnai iš Lietuvos buvome patyrę aviatoriai, iš karto pradėjome

mokytis kvalifikaciniuose kursuose: kelis mėnesius gyvenome teorija ir praktika – skraidėme ir skrydžio simulatoriuje, ir su tikrais sraigtasparniais. Mano mokslai JAV tęsėsi devynis

mėnesius“, – pasakojo mjr. M. Lazutka.

Jis prisiminė, kad kelionė į JAV jam buvo ir asmeninių svajonių išsipildymas, ir rimtas psichologinis išbandymas. Nors JAV visada atrodė kaip ypa-

JAV per mokomuosius skrydžius į dangų vienu metu kildavo dešimtys sraigtasparnių.

Dalis „juodųjų vanagų“ lakūnų anksčiau pilotavo sraigtasparnį Dauphin.

tingą įspūdį kelianti šalis, bet devyni mėnesiai svečioje kultūroje pakeitė požiūrį: „Didžiausias iššūkis man buvo ne mokslai, bet ilgas išsiskyrimas su šeima. Nors aplink buvo kolegų, susiradome ir naujų draugų, bet tas vienvietės jausmas, kai esi taip toli nuo namų, buvo stipriausias barjeras, kurį teko įveikti. Žinoma, žvelgiant iš profesinės pusės, buvimas vienam turėjo savų privalumų – galėjau maksimaliai koncentruotis tik į mokslus. Po paskaitų dar valandų valandas skaitydavau knygas, gilindamasis į kiekvieną techninę detalę, į kiekvieną man dar neįsisavintą dalyką – plėčiau savo žinias, kurių labiausiai reikėjo.“

O mjr. U. Ragauskui didžiausią įspūdį paliko neaprepiamas JAV mokymų bazės mastas. Lietuvui iš pradžių tai sukėlė lengvą kultūrinį šoką: „Jei Lietuvoje kiekvieną kolegą pažįsti asmeniškai, tai ten patenki į milžinišką, preciziškai veikiančią sistemą, kurioje yra šimtai žmonių ir orlaivių. Pvz., ateini į lauką, kuriame stovi koks šimtas sraigtasparnių, tau pasako, kad šiandien skrisi su 68-uoju, o jis yra taip toli, kad iki jo paveža specialus autobusas.“

Kitas iššūkis buvo informacijos gausa ir specifinis instruktorių anglų kalbos akcentas. „Atneša krūvą knygų ir sako – turi viską žinoti, kas ten parašyta. Mokytis teko ištis intensyviai. Kiti iššūkiai laukė ore – pakilus radijo eteryje dažnai prasidėdavo tikras chaosas, nes vienu metu skraidė dešimtys orlaivių, todėl reikėjo labai gerai žvalgytis ir orientuotis erdvėje, kas vyksta aplink. Taip pat Alabamoje daugybė instruktorių kalbėjo su specifiniu pietietišku amerikietišku akcentu, todėl iš pradžių kartais būdavo sunku suprasti, ką jie sako. Vis dėlto

greitai pripratome ir prie tempo, ir prie bendravimo“, – pasakojo mjr. U. Ragauskas.

Nors intensyvaus darbo mėnesiai svečioje šalyje lakūnams tapo rimtu išbandymu, o vienvietės jausmas kartais tapdavo sunkesnis už bet kokią egzaminą, ši patirtis užgrūdino. Tai buvo ne tik galimybė iš arti pamatyti, kaip veikia viena galingiausių karo aviacijos sistemų pasaulyje, bet ir susipažinti su įspūdinga JAV gamta ir kultūra.

Kiek vėliau Lietuvos karo lakūnų ruošimo sistema JAV buvo optimizuota: nuotoliu sėkmingai išlaikę specialų

“

**Nenoriu pasirodyti grubus,
bet šis sraigtasparnis
panašus į patikimą ir
galingą traktorių.**

Mjr. Ugnius Ragauskas

aviacinės anglų kalbos testą, pilotai buvo siunčiami tiesiai į kvalifikacinius kursus, išvengiant trijų mėnesių trukmės kalbos studijų. Tai sutaupė daugybę brangaus laiko, tačiau bazinis rengimo principas išliko toks pats: tikrasis meistriškumas buvo ugdomas ten, kur susitiko Alabamos karštis, bekompromisė JAV aviacijos mokykla ir asmeninė lakūnų ištvermė.

Raumenų atmintis ir „atbulas“ sraigtas

Pasakodami apie pačius pirmuosius skrydžius su *Black Hawk*, lietuviai lakūnai prisiminė, kad iš pradžių teko priprasti ne tik prie pažangios elektro-

nikos, bet ir prie visiškai naujų fizinių pojūčių. „Sunkiausia buvo išmokti „nesipriešinti“ orlaiviui. Nors jis pats gali atlikti tam tikrus veiksmus, kyla natūralus noras perimti valdymą į savo rankas. Tačiau reikia tiesiog pasitikėti sistema ir leisti jai veikti“, – pasakojo mjr. U. Ragauskas.

Vis dėlto didžiausiu iššūkiu lietuviams tapo... kojų valdymas. Visi anksčiau Lietuvoje pilotuoti sraigtasparniai turėjo pagal laikrodžio rodyklę besisukantį sraigą, o *Black Hawk* pagrindinis sraigtas sukasi priešinga kryptimi. Tai iš pamatų pakeitė orlaivio valdymo logiką. „Mūsų raumenų atmintis buvo suprogramuota taip: keldami orlaivį instinktyviai spausdavome dešinį pedalą, o *Black Hawk*

viskas veikia atvirkščiai – reikia spausti kairį, todėl pirmas penkias skrydžio valandas galvoje vyko nuolatinė kova. Ir nors žinojau, kad reikia minti kaire koja, dešinė automatiškai spausdavo pati. Tuomet klausiau savęs: „Kodėl tu taip darai?“, bet kūnas iš pradžių vis tiek sureaguodavo greičiau už mintį“, – įdomią detalę prisiminė mjr. U. Rauguskas.

Būtent dėl šios priežasties lakūnai specializuojasi pilotuoti vieno tipo orlaivius. Nuolatinis šokinėjimas tarp *Black Hawk* ir, pavyzdžiui, senojo *Mi-8*, būtų tiesiog pavojingas – kritinėje situacijoje suveikusi sena raumenų atmintis galėtų tapti lemtinga klaida. Be to, lietuviai lakūnai pripažįsta: pripratus prie *Black Hawk* galimybių,

grįžti į praeitį prie anksčiau pilotuotų orlaivių nebesinori.

Treniruoklis: saugių skrydžių rojus

Sraigatasparnių *Black Hawk* projektas į Lietuvą atgabeno ne tik pačius orlaivius, bet ir dar vieną strategiškai svarbų pirkinį – modernų *Black Hawk* įgulos treniruoklį *BAT*. Nors tokio įrenginio kaina gali prilygti pačiam sraigatasparniui, lakūnai vieningai sutinka – tai nėra prabanga, o būtinybė.

Po mokslų JAV grįžusiems lakūnams atlikti pirmuosius skrydžius su *Black Hawk* Lietuvoje talkino amerikiečių instruktoriai, o pagrindiniu

mokymų įrankiu tapo būtent šis simulatorius. Jame lakūnai mokosi ne tik techninio pilotavimo, bet ir gebėjimo suvaldyti orlaivį variklių gedimo ar kitų kritinių situacijų metu. „Anksčiau, norėdami pasitreniruoti, kaip atlikti privalomas avarines procedūras, buvome priversti keliauti po visą pasaulį. *Dauphin* lakūnai skrisdavo į Prancūziją, *Mi-8* – į Ukrainą, Vengriją, Čekiją ar Sakartvelą. Tekdavo keliauti net į Singapūrą. Įsivaizduokite: bilietų kainos, pragyvenimas, savaitė kelyje... Tai kainuodavo milžiniškus pinigus, todėl treniruotės būdavo ribojamos iki minimalaus valandų kiekio, – pasakojo mjr. M. Lazutka. – Dabar situacija pasikeitė iš esmės: lakūnai gali treniruotis ne kartą per metus, o kasdien. Jei

Prie dviejų jau KOP AB turimų „juodųjų vanagų“ šiemet prisijungs dar du.

Šiuo metu lietuviai, *Black Hawk* lakūnai, jau sėkmingai užbaigę bazinį pasirengimo etapą. Priešakyje – specialusis rengimas ir treniruotės kartu su pėstininkais.

pilotas jaučia, kad tam tikras manevras ar instrumentinis skrydis sekasi sunkiau, jis kartu su instruktoriumi gali bet kada sėsti į simulatorių ir šlifuoti įgūdžius tol, kol veiksmai taps automatiniai. Taigi dabar ne tik taupome laiką ir lėšas, bet ir įgyjame nepalyginamai aukštesnę kvalifikaciją.“

Lietuvos turimas treniruoklis tapo 30-uoju tokiu *Black Hawk* simulatoriumi pasaulyje. Kaimyninės šalys – Lenkija, Latvija ir Švedija – taip pat eksploatuoja šiuos sraigtasparnius, todėl lietuviai mato didelį potencialą tarptautiniam bendradarbiavimui. „Mes jau sulaukiame klausimų iš partnerių regione, ar būtų galima pasinaudoti mūsų baze. Tai atveria duris ne tik finansiniam atsiperkamumui,

bet ir mainams: mes priimame juos čia, o mainais gauname kitų mums reikalingų mokymų ar paslaugų. Tai puikus regioninio bendradarbiavimo pavyzdys, kai moderni infrastruktūra tarnauja visam Aljansui“, – neabejoja mjr. U. Ragauskas.

Pernai rugsėjį KOP AB atidarytas treniruoklis yra modernus, aukštos kokybės skrydžio simulatorius, leidžiantis sraigtasparnio *UH-60M Black Hawk* pilotams ir įgulos nariams treniuotis saugiai, taupant resursus bei laiką. Jo vizualinė sistema sukuria itin tikrovišką aplinką, o pilotų kabina atkartoja tikrąjį sraigtasparnį. Tai suteikia galimybę atlikti įvairias užduotis ir pasirengti realioms misijoms, ne skrendant pačiu sraigtasparniu. Tokie

treniruokliai padeda išlaikyti aukštą pilotų parengtį ir sudaro sąlygas tobulinti įgūdžius, reikalingus sudėtingoms užduotims atlikti.

Pirmieji skrydžiai Lietuvoje

Šiuo metu lietuviai *Black Hawk* lakūnai jau sėkmingai užbaigę bazinį pasirengimo etapą. Jis apėmė skrydžius KOP AB rajone, maršrutus tarp Lietuvos miestų bei sudėtingus instrumentinius skrydžius debesyse, nematant žemės paviršiaus. Progresas akivaizdus: dauguma lakūnų bazinės užduoties jau atlieka savarankiškai, be JAV instruktorių priežiūros, netrukus

prasidės naktinių skrydžių etapas. Svarbiausia, kad nuo šiol Lietuvos pilotai licencijoms pratęsti būtinas avarines procedūras galės gludinti čia pat, Šiauliuose.

Nors „juodieji vanagai“ jau raižo Lietuvos padangę, įgulų formavimas yra nenutrūkstamas procesas. Vieni lakūnai šiuo metu mokosi aukštesnės pakopos kursuose, kiti ruošiasi tapti instruktoriais, kad sukauptą patirtį galėtų perduoti naujai pilotų kartai. „Šiuo metu turime paruošę tris *Black Hawk* įgulas, galinčias savarankiškai vykdyti pavestas užduotis, bet reikia turėti omenyje, kad sraigtasparnio įgulos sudėtis tiesiogiai priklauso nuo misijos pobūdžio. Pvz., norint tiesiog perskraidinti orlaivį iš vienos

vietos į kitą, pakanka dviejų lakūnų – įgulos vado ir antrojo piloto, tačiau gabenant krovinius ar karius, būtinas bent vienas borto operatorius, – pasakojo Sraigtasparnių eskadrilės vadas mjr. M. Lazutka. – Jei užduotis specifinė, pavyzdžiui, skraidiname didelę grupę žmonių, kuriai reikia priežiūros, įgulą gali sudaryti ir keturi asmenys. Kalbant apie paieškos ir gelbėjimo darbus, kokius vykdydavome su *Dauphin*, budėjimui prireiktų net penkių žmonių įgulos.“

Įsisavinus bazines užduotis, būtent dabar prasideda profesinis augimas – *Black Hawk* lakūnai pradeda specialiųjų operacijų etapą. Tai – karių ir krovinių gabenimas, desantavimas virvėmis, gaisrų gesinimas naudojant

specialius vandens maišus bei šaudymo pratybas. Šios operacijos skirtos tiesiogiai remti karius ir įgyvendinti gynybos užduotis.

Kai „vanagai“ užvaldys dangų

Ir nors tai – tik kelio pradžia, 2026-ųjų pavasarį KOP sraigtasparniai *Black Hawk* jau yra pasirengę tapti patikima jėga, jungiančia operacijas ore ir sausumoje. Kalbėdami apie artimiausius planus, lakūnai neslepia entuziazmo – šie metai yra lūžio, nes Lietuva laukia atskrendant dar dviejų „juodųjų vanagų“, o tai atvers visiškai naujas operacines galimybes.

„Pagrindinis šių metų tikslas – perimti paieškos ir gelbėjimo budėjimus antrajame poste Kaune, kur iki šiol budi *Mi-8*. Tai bus ištis istorinis momentas. Šiuo metu intensyviai ruošiame aštuonių žmonių grupę, kad ji šias funkcijas visiškai perimtų, o tuomet galėsime galutinai atsiveikinti su senuoju *Mi-8* ir padėkoti jam už visas tarnybos valandas“, – apie artimiausius planus pasakojo mjr. M. Lazutka.

Vis dėlto naujųjų orlaivių Lietuvos karo lakūnai laukia ne tik dėl šių budėjimų, nes pora sraigtasparnių – tai dar ne karinis vienetas. Tikroji galia atsiranda tada, kai danguje pasirodo bent keturi „juodieji vanagai“. „Kai turėsime keturis, prasidės grupiniai skrydžiai, o tai – jau kitas meistriškumo lygis, nes lakūnai turi planuoti ne tik savo, bet ir bendrus veiksmus kartu su kitais orlaiviais. Tada prasidės ir tikrasis kovinis rengimas: infiltracija, eksfiltracija, dengimas, gynyba, parama ugnimi iš oro ir t. t. Labai laukiame, kai galėsime atlikti šias užduotis visi kartu. Žinome, kad mūsų laukia ir Sausumos pajėgų kariai. Jie nuolat mūsų klausinėja, kada gi pagaliau pradėsime treniruotis kartu su *Black Hawk*“, – pasakojo mjr. U. Ragauskas.

Taigi, nors pirmųjų *Black Hawk* sraigtai virš Lietuvos jau sukasi, tikroji šių sraigtasparnių galia dar tik skleidžiasi, o visai netrukus „juodieji vanagai“ taps neatsiejama mūsų šalies gynybinio peizažo dalimi. ■

Giluminiai smūgiai priešui

Ukrainos sparnuotųjų raketų *Flamingo* gamintojas „Fire Point“ derasi su Europos įmonėmis dėl naujos oro gynybos sistemos sukūrimo iki kitų metų, „Reuters“ pranešė vienas iš bendrovės vadovų. Taip siekiama sukurti pigesnę alternatyvą vis sunkiau prieinamai sistemai *Patriot*.

Karams Ukrainoje ir Irane didinant pasaulinį nestabilumą bei vyriausybėms siekiant apginti savo oro erdvę, „Fire Point“ įkūrėjas ir vyriausiasis konstruktorius Denysas Štiliermanas teigė, kad įmonės tikslas – sumažinti balistinės raketos perėmimo išlaidas iki mažiau nei 1 mln. Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) dolerių.

D. Štiliermanas taip pat teigė, kad „Fire Point“ laukia vyriausybės pritrimo investicijai, kurią ketina įgyvendinti Artimųjų Rytų įmonių konglomeratas, įvertinęs bendrovę 2,5 mlrd. JAV dolerių ir atversiantis duris naujoms verslo galimybėms, tarp jų – palydovų

paleidimui į žemąją orbitą.

Daugelio metų patirtis, įgyta kovojant su rusijos pajėgomis mūšio lauke, padarė Ukrainą pirmaujančia novatore pigių gynybos technologijų srityje. Prasidėjus karui Persijos įlankoje, Kyjivas pasinaudojo šia patirtimi ir pasirašė saugumo susitarimus su dalimi šio regiono vyriausybių.

Daugelis Ukrainos gynybos įmonių

dabar siekia eksportuoti savo per-teklinius pajėgumus ir pasipelnėti iš pasaulinio karinių išlaidų bumo. Nors vyriausybė neseniai sušvelnino karo metu galiojančius eksporto apribojimus, kiekvienas planuojamas sandoris vis dar turi būti griežtai patikrintas ir patvirtintas valstybės.

Alternatyvos sistemai *Patriot* kūrimas

Ukraina ir daugelis kitų Vakarų šalių sąjungininkių labai priklauso nuo JAV pagamintos sistemos *Patriot*, skirtos

balistinėms raketoms numušti. Tačiau *Patriot* raketų vis labiau trūksta dėl jų masinio dislokavimo Persijos įlankoje siekiant apsiginti nuo Irano atakų. O vienintelė Europos priešraketinė sistema – Italijos ir Prancūzijos bendrai sukurta *SAMP/T* – gaminama palyginti nedideliais kiekiais.

D. Štiliermanas teigė, kad norint numušti balistinę raketą, „*Raytheon*“ ir „*Lockheed Martin*“ gaminama sistema *Patriot* dažnai reikalauja dviejų ar trijų oro gynybos raketų, kurių kiekviena kainuoja kelis milijonus dolerių. „Jei pavyks sumažinti kainą iki mažiau nei 1 mln. JAV dolerių, tai bus <...> lūžis oro gynybos sprendimų srityje, – sakė jis. – Pirmąją balistinę raketą planuojame perimti 2027 m. pabaigoje.“

D. Štiliermanas atsisakė įvardyti Europos įmones, dalyvaujančias diskusijose dėl naujos sistemos kūrimo, tačiau sakė, kad „*Fire Point*“ yra „labai suinteresuota“ bendradarbiavimu radarų, raketų taikinių sekimo ir ryšių

sistemų srityse – tose, kuriose jai trūksta kompetencijos. Jis pažymėjo, kad Europos įmonės, įskaitant „*Weibel*“, „*Hensoldt*“, „*SAAB*“ ir „*Thales*“, turi gerų radarų technologijų.

◀◀ Įkurta po 2022 m. maskvos invazijos „Fire Point“ yra didžiausia Ukrainos tolimųjų nuotolių dronų gamintoja, kurių dauguma naudojama smūgiams rusijos gilumoje.

Pastaraisiais mėnesiais jos tolimojo nuotolio sparnuotoji raketa FP-5 – paprastai vadinama *Flamingo* – taip pat buvo naudojama smūgiams prieš rusijos karinius objektus ir ginklų

gamyklas, įskaitant ir balistinių raketų gamyklą rusijos gilumoje beveik už 1 400 kilometrų. D. Štiliermanas sakė, kad „Fire Point“ šiuo metu vykdo pas-
kutinius dviejų viršgarsinių balistinių raketų kūrimo etapus.

Mažesnė raketa FP-7, kurios skrydžio nuotolis siekia apie 300 km, bus pirmą kartą panaudota kariniams tikslams „artimiausioje ateityje“, sakė jis, apibūdindamas ją kaip panašią į „Lockheed“ trumpo nuotolio balistinę sistemą ATACMS.

„Didesnė FP-9, galinti 800 kg kovi-
nę galvutę nešti iki 850 km, netrukus bus bandoma ir sudarys galimybę Ukrainos balistiniam arsenalui pasiekti maskvą“, – pridūrė jis. D. Štiliermanas teigė, kad smūgiai maskvai, kurią supa vienos iš pajėgiausių pasaulyje oro gynybos sistemų, sukeltų „masinį po-
kytį rusų ir rusijos aukščiausių vadovų mąstyme“.

Rusijos gynybos ministerija neatsakė į prašymą pateikti komentarą.

Raketų ekspertas ir Norvegijos gy-

nybos universiteto koledžo vyresnysis tyrėjas Fabianas Hoffmannas sakė, kad nors rusija turi patirties sėkmingai numušant ATACMS, plačiau naudojamos balistinės raketos galėtų apkrauti rusijos oro gynybos sistemas, kurios jau yra susilpnintos Ukrainos smūgių.

Ir nors „Fire Point“ 2027 m. tikslas paleisti pigią oro gynybos sistemą yra ambicingas, jis teigia, kad, be pačios Ukrainos karinių poreikių, ši sistema turėtų didelę paklausą užsienyje, net jei jos efektyvumas būtų mažesnis nei Patriot.

Investicijos iš Jungtinių Arabų Emyratų

Ukrainos antimonopolinė tarnyba turi iki maždaug spalio mėnesio priimti sprendimą dėl siūlomo 760 mln. JAV dolerių vertės sandorio, kuriuo Artimųjų Rytų investuotojas ketina įsigyti 30 proc. „Fire Point“ akcijų, teigė D. Štiliermanas. Ukrainos žiniasklaida nustatė, kad pirkėjas yra Jungtinių Arabų Emyratų (JAE) gynybos įmonė „Edge Group“. „Edge Group“ ir Ukrainos antimonopolinės tarnybos atstovai neatsakė į prašymą pateikti komentarą.

Ši investicija būtų pirmasis žingsnis projekte, kuriuo siekiama pastatyti kosminių paleidimų terminalą JAE, o galiausiai – sukurti žemosios orbitos Europos palydovų konsteliaciją. D. Štiliermanas sakė, kad šalies vieta prie Indijos vandenyno ir geografinės sąlygos yra palankios paleidimams į kosmosą. „Mes pastatėme anglies pluošto vyniojimo stakles, kuriomis galime gaminti didelius kietojo kuro raketų greitintuvus palydovų paleidimui“, – sakė jis, pažymėdamas, kad projektas tebėra koncepcijos stadijoje, nors jau yra susitarimai „su keliomis Vakarų kompanijomis“.

Nepaisant to, ar sandoris su JAE bus sudarytas, D. Štiliermanas teigė, kad „Fire Point“ nepriims naujų investuotojų, kol neįrodys savo raketinės gynybos sistemos, kurioje bus naudojama kompanijos raketa FP-7, veiksmingumo.

Tuo tarpu „Fire Point“ sulaukė Persijos įlankos valstybių susidomėjimo jau egzistuojančiais dronų produktais ir laukia Ukrainos vyriausybės leidimo pradėti eksportą. D. Štiliermanas sakė, kad įmonė per mėnesį gali eksportuoti iki 2 500 tolimojo nuotolio dronų. Tačiau, pasak jo, eksportuoti raketą *Flamingo* yra daug sudėtingiau dėl reguliavimo suvaržymų.

„Fire Point“ teigia, kad per dieną pagamina šimtus tolimojo nuotolio atakos dronų, kurių kiekvieno gamybos kaina siekia apie 50 000 eurų (57 775 JAV dolerių), ir tris raketas *Flamingo*, kurių kaina siekia apie

600 000 eurų už vienetą. Jis pripažino, kad *Flamingo* gamyboje susiduriama su tam tikromis „butelio kakliuko“ problemos situacijomis, tarp jų – variklių gamyboje.

„Fire Point“ padidins *Flamingo* gamybą, kai spalio mėnesį bus pradėta masinė naujo, pačios įmonės sukurto variklio gamyba, o vėliau šiais metais pradės veikti raketinio kuro gamykla Danijoje, sakė jis. Gamykla laukia dviejų galutinių Danijos valdžios institucijų leidimų.

www.defensenews.com inf.
www.flickr.com nuotr.

Istorinė akimirka

Balandžio 11 d. Ukmergėje Lietuvos kariuomenės Pirmajai divizijai įteikta kovinė vėliava ir perduoti didžiausi Sausumos pajėgų kariniai vienetai – nuo šios dienos divizijos sudėtinė dalimi tapo sunkioji Lietuvos kariuomenės pėstininkų brigada „Geležinis Vilkas“ ir Didžiojo Lietuvos etmono Jono Karolio Chodkevičiaus pėstininkų brigada „Žemaitija“, taip pat divizijos pavaldumui perduotas Pulkininko Juozo Vitkaus inžinerijos batalionas. Be to, nuo šiol divizija priskirta ir NATO daugianacionaliniam Šiaurės rytų korpusui.

„Didelėmis formuotėmis koordinuotai veikianti kariuomenė – tai realaus atgrasymo ir gynybos pagrindas. Visavertis mūsų šalies Pirmosios divizijos įtraukimas į NATO daugianacionalinio Šiaurės rytų korpuso sudėtį

siunčia aiškų signalą priešui: esame pasiryžę ir pajėgūs kartu ginti Lietuvą ir visą mūsų regioną“, – kalbėjo krašto apsaugos ministras Robertas Kaunas.

Kariniai vienetai divizijos pavaldumui perduoti po daugiau nei metus trukusio naujai atkurto vieneto štabo darbo – buvo ruošiamas personalas, atnaujinamos procedūros, ruošiamasi priimti ir valdyti karinius vienetus. Metus trukęs štabo darbas buvo užbaigtas šiemet per pratybas divizijos štabui dalyvaujant Vokietijoje vykusiose ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) organizuotuose kovinės parengties mokymuose „Warfighter 26-3“, kurių metu buvo vertinamas ir oficialiai patvirtintas divizijos štabo ir jo elementų gebėjimas planuoti ir vykdyti operacijas savarankiškai ir kartu su sąjungininkais.

„Paskutinės pratybos Vokietijoje aiškiai parodė – Lietuvos nacionalinės divizijos štabas pasiekė pradinį operacinį pajėgumą. Tai reiškia, kad jau gebame savarankiškai planuoti ir vykdyti operacijas, integruoti divizijos įgalintojus ir veikti kartu su sąjungi-

ninkais korpuso sudėtyje. Šiandien, nuo fragmentuotų pajėgumų į diviziją įtraukdami abi brigadas, pereiname prie vientisos kovinės galios. Prie šios pažangos reikšmingai prisideda Pensilvanijos nacionalinė gvardija, JAV kariuomenės 5-asis korpusas ir NATO daugianacionalinis Šiaurės Rytų korpusas – dėkojame jiems už mentorystę, sudarytas sąlygas treniruotis ir teikiamą pagalbą“, – sakė Lietuvos kariuomenės vadas gen. Raimundas Vaikšnoras

„Mums, Sausumos pajėgoms, tai reiškia pakilimą dar vienu laipteliu aukščiau – įgalinti diviziją veikti sausumoje kartu su kitais junginiais: teikiant kovinę ir kovinio aprūpinimo paramą; koordinuojant operacijas tarp teritorinės gynybos pajėgų, divizijos, ir sąjungininkų; o taikos metu – užtikrinant kariuomenės vado nustatytą karinę parengtį“, – sakė Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų vadas brg. gen. Nerijus Stankevičius.

Pagrindinėmis brigadomis sustiprintas karinis vienetas bus vystomas toliau: Pirmąją diviziją taip pat papildys naujai formuojama brigada „Aukštaitija“, oro gynybos, artilerijos

ir inžinerijos pulkai, esamas brigadas papildys tankų ir pėstininkų kovos mašinų batalionai – visa tai suteiks Lietuvos kariuomenei kokybiškai ir kiekybiškai pranašesnes nei iki šiol kariavimo galimybes.

„Divizijoje tarnaujantys kariai nuosekliai stiprina savo įgūdžius bendrose treniruotėse su JAV penktuoju korpusu, NATO Šiaurės Rytų korpusu, Vokietijos Pirmąja ir Dešimtąja divizijomis bei JAV

Pensilvanijos nacionalinės gvardijos 28-ąja divizija. Turime reikiamas karines žinias ir įgūdžius tęsti pradėtus darbus. Esame pasirengę priimti ir valdyti naujai įsigyjamą ginkluotę, techniką bei naujas technologijas – nuo bepiločių sistemų iki priemonių, stiprinančių mūsų ugnies galią ir mūsų valdymą. Nuo šiandien Pirmosios divizijos ženklas tampa mūsų kokybės simboliu – drausmės, parengties ir

kovinės galios standartu“, – ceremonijos metu sakė Pirmosios divizijos vadas brg. gen. Aurelijus Alasauskas.

Poreikis vystyti NATO šalių nacionalines divizijas kaip pagrindinį taktinį vienetą oficialiai įvardytas 2022 m. Madride per NATO viršūnių susitikimą, o Lietuvoje patvirtintas 2023 m. gegužę vykusiame Valstybės gynybos tarybos posėdyje, įvertinus grėsmes ir atliepant NATO regioninius gynybos planus. Suformuota Lietuvos kariuomenės divizija taps vienu pagrindinių veiksmų, kartu su sąjungininkais užtikrinančių šalies sausumos teritorijos gynybą. Nacionalinė divizija leis Lietuvos kariuomenei veikti išvien su kitų NATO šalių divizijomis bei užtikrins lygiaverčius manevringumą, paramos ugnimi, logistikos ir žvalgybos pajėgumus.

Lietuvos kariuomenės Pirmoji divizija buvo atkurta 2025 m. sausį, tęsiant prieš 250 metų įkurtos Abiejų Tautų Respublikos divizijos istorinę tradiciją. Galutinai baigti šio karinio vieneto formavimą planuojama 2030 metais.

Lietuvos kariuomenės inf.
Alfredo Pliaušio nuotr.

SUOMIJA „MIGHTY A

„MIGHTY ARROW 26“

Antroje pavasario pusėje Suomijos gynybos pajėgų Tankų brigada (suom. *Panssariprikaati*) surengė kasmetines tarptautines pratybas. Jų tikslas – rengti šarvuotąsias pajėgas veikti kartu su sąjungininkais pagal kovinės grupės principą, pagrindinį dėmesį skiriant puolimo operacijoms ir stabdymo mūšiui. Šiemet pratybose „Mighty Arrow 26“ dalyvavo ir Lietuvai atstovavo Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų bataliono kariai kartu su priskirtais vienetais iš Kunigaikščio Vaidoto pėstininkų bataliono. Drauge su sąjungininkais jie siekė išvystyti bataliono kovinės grupės bei greito dislokavimo pajėgumus, stiprinti skirtingų pajėgų rūšių bendradarbiavimą, tobulinti jungtinės ugnies galimybes integruojant veiksmus ore bei sausumoje, gerinti tarptautinių vienetų sąveiką, įskaitant logistikos ir kitų pajėgų funkcijas, stiprinti priimančiosios šalies paramos ir tarptautinės pagalbos priėmimo gebėjimus. Gr. Eitvydo Matačinsko nuotraukose – pratybų „Mighty Arrow 26“ epizodai.

FOTOREPORTAŽAS

II DALIS

Pirmojoje šio straipsnio dalyje nagrinėjome rusiškos dronistikos istorijos etapus: iš pradžių buvęs šokas susidūrus su ukrainietiškais bepiločiais ir jų taktika, paskui – neigimas ir bandymas visa tai ignoruoti, bet galiausiai – persiorientavimas ir beatodairiškos varžybos, siekiant pranašumo šioje srityje. Šio proceso kulminacija, be abejo, savų bepiločių pajėgų (rus. *Voiska bespilotnykh sistem*, VBS) įkūrimas.

ORKODP

GUSTAVAS ŠTRIMAS

DRONAI

A tsiradus VBS, Runete kilo džiaugsmingų šūkavimų banga – gimė naujos stebuklingos pajėgos! Štai dabar penktuosius metus skaičiuojanti „specialioji operacija“ pagaliau pajudės iš sąstingio!

Be abejo, visa tai buvo iliustruojama palyginimais ir sugretinimais: analogiškose ukrainiečių pajėgose (SBS) tuoj bus mažiau specialistų nei pas mus; apskritai, jų dronuose naudojamos analoginės kameros, o mūsų kameros – skaitmeninės; jų optinis kabelis prastesnės kokybės; mūsų dronovodai jau kliudo 80 procentų

taikinių, o jie tik 30, ir tai tik mažesniu atstumu!

Bet atviruose šaltiniuose tarp daugybės „ura-patriotinių“ mantrų pasirodo ir kitų žinučių, kurios aptakiai, bet pakankamai aiškiai parodo, kad oficialiosios rusijos žiniasklaidos pasakojimai apie VBS personalą ir techniką nebūtinai atitinka tikrovę.

Ši publikacija sąlygiškai padalyta į du skyrius – viename apžvelgsime problematiką, susijusią su VBS personalo verbavimu ir panaudojimu, antrame nagrinėsime kai kuriuos aspektus, susijusius su pačia technika bei jos galimybėmis.

I SKYRIUS: ŽMONĖS

Nauji nacionalinio verbavimo ypatumai

Įsivaizduokite: jūs – eilinis rusijos pilietis, eilinę dieną, eidamas eiline kokia nors proletarų gatve, automatiškai permetate žvilgsniu ant tvorų ir sienų iškljuotų skelbimų antraštes:

„Objektų apsauga (SVO). Ne šturmas. Vyresni nei 45 metų, patirtis nebūtina“.

(Maža to, kai kuriuose panašaus pobūdžio skelbimuose priduriama, kad priimami net tie asmenys, kurie serga hepatitu ar AIDS. Ne kliūtis net įskaityta narkologiniame dispenseryje.)

Tiek jau to, visa tai jau žinoma. Tokiais triukais į vienkartinį *mobikus* jau beveik nieko neįvilios. Tačiau žvilgsnį prikausto šalia esantis kitas – ryškiai raudonai aprėmintas – skelbimas:

„Tavo karas – tai skaičiai ekrane. Tavo ginklas – intelektas ir technologijos.

1461-asis pulkas renka 18–35 metų amžiaus vyrus šių specialybių mokymams:

- bepiločių orlaivių operatorius;
- bepiločių orlaivių inžinierius-operatorius.

Tai ne pėstininkai. Tai – aukštųjų technologijų frontas.

Mūsų garantijos:

- tarnyba 2-ojoje ar 3-iojoje gyny-

bos linijoje, nedalyvaujant šturmuose;

- vienkartinė išmoka – 400 000 rublių (kai kur dar minima ir regioninė vienkartinė išmoka, pavyzdžiui, Volgogrado srityje – 1 mln. rublių, – aut. past.);
- atlyginimas – nuo 210 000 rublių (žadami ir kvalifikaciniai priedai iki 300 proc. atlyginimo, – aut. past.);
- apmokymas ir aprūpinimas (nu-

matytas apmokymas trunka apie du mėnesius, – aut. past.);

- paskatinimai už sėkmingą užduočių įvykdymą (už sunaikintą priešotechnikos vienetą, priklausomai nuo jo tipo, žadama nuo 5 iki 500 000 rublių, – aut. past.);
- visas socialinis paketas;
- pažymėjimas ir kovinių veiksmų veterano lengvatos.

KĄ PRIIMA Į VBS?

Atsiradus VBS, iškart pradėtas kurti jų įvaizdis. Jos pristatomos kaip pačios progresyviausios ir dinamiškiausios pajėgos tiek ginkluotės, tiek taktikos požiūriu.

Buvo sunorminti ir reikalavimai tiems, kas susidomėtų šia naujove.

- Amžius – priimami 18–45 m. amžiaus asmenys (FPV operatoriams cenzas sumažintas iki 35 m. amžiaus).
- Sveikatos būklė – kandidatas turi atitikti A arba B sveikatos kategoriją.
- Fizinio parengtumo testas – ne mažiau kaip „patenkinamai“.
- Psichologinis tinkamumas – ne mažesnė nei II profesinio psichologinio tinkamumo kategorija.
- Išsilavinimas – norint valdyti aviacinius tolimojo nuotolio bepiločius – aukštasis arba vidurinis profesinis; vidutinio nuotolio lėktuvų tipo bepiločius – aukštasis, vidurinis profesinis arba vidurinis bendrasis išsilavinimas; kopterių tipo ir FPV bepiločius – aukštasis, vidurinis profesinis, vidurinis bendrasis arba pagrindinis.
- Papildomi reikalavimai – gerai išvystytas vestibuliarinis aparatas ir smulkioji motorika.
- Prioritetai: tarnyba aviacijos arba žvalgybos padaliniuose, aviamodelizmas, darbas informacinių technologijų srityje, kibersportas ar patirtis žaidžiant kompiuterinius žaidimus.

Dar vienas verbavimo pavyzdys. Eilinį kartą panaudojant klasikinę propagandinę klišę – bandant sugretinti dabartį ir praeitį.

100 proc. garantija – tarnyba techniniuose padaliniuose, nedalyvaujant pėstininkų koviniuose veiksmuose.“

Čia jau įdomiau. Gal verta susisiekti...

Kažin ar būsite pakankamai dėmesingi, kad pastebėtumėte, jog po abiejų šių skelbimų tekstais nurodytas vienas ir tas pats telefono numeris... Paskambinus juo, atsilieps fizinis asmuo, jis maloniai jums viską išdėstys. Kodėl gi jis gaišta tam laiką? Nes toks jo darbas, kuris jam garantuoja pajamas.

Verbuotojo atlyginimas už surastą rekrutą ne toks ir mažas. Pavyzdžiui, Sverdlovsko srityje jis siekia apie 500 000, Saratovo – apie 400 000, Omsko – 200 000, o Komijoje – tik 100 000 rublių.

Tačiau verbuotojo užduotis – tik atvesti pilietį iki karinio komisariato ir įtikinti, kad šis pasirašytų „čia ir čia“, t. y. reikiamoje vietoje, o tada verbuotojo kompetencija baigiasi ir tai pagal nutylėjimą reiškia, kad visi jo išvardyti pažadai nustoja galioti. Kai tik sutartis pasirašyta, naujoką perima gynybos ministerija. O tenyksičiai žmonės žaliomis uniformomis patys sau įstatymas – tik jų valia, kur tarnaus ir kuo užsiims naujas papildymas.

Kažkelintas mobilizacijos kvėpTELĖJIMAS

VBS įteisinimas tapo nauju sukiniu mobilizacijos spiralėje. Pirmiausia, tai kažkas naujo ir neregėto. Antra. verbavimu užsiima ne tik privatūs asmenys, o ir pati gynybos ministerija. Trečia, reklama orientuota į tai, ko labiausiai trūksta kovos lauke – į jaunimą.

Nes jeigu verbavimo skelbime į karinę tarnybą kviečiami net sergantys AIDS, individas su dar ne visai alkoholio suniokotomis smegenimis gali įtarti, jog renkama vienkartinė žaliava, kuri jau *a priori* įrašyta į kovinius nuostolius. Bet kai mobilizaciniuose skelbimuose mirga žodžiai „ateities kariai“, „pačios pažangiausios pajėgos“ ar „nauji, nepamainomi“, kažkas gali ir susigundyti.

Šis naujas rinkodaros triukas labai gerai atsispindi rusijos gynybos ministerijos užsakymu nufilmuotame reklaminiame vaizdo klipe „Geimeri, eik į karą!“.

Стань специалистом БПЛА

ЗАРАБОТНАЯ ПЛАТА ЗА ПЕРВЫЙ ГОД ОТ 6 520 000 ₽

ЕДИНОВРЕМЕННАЯ ВЫПЛАТА 4 млн ₽

БЕСПЛАТНОЕ ОБУЧЕНИЕ

Спецконтракт на 1 год
возможность увольнения после его окончания

НАБОР В ГРУППИРОВКУ «СЕВЕР»

пункт отбора на военную службу по контракту

+7 931 326 89 43
+7 911 795 64 24

СПБ, РЕСПУБЛИКАНСКАЯ, 16

Kas nori tapti milijonieriumi? Atkreipkite dėmesį į konteinerį po dronu, pagamintą iš plastikinio butelio.

„Tau sakė, kad tu švaistai laiką, žaisdamas kompiuterinius žaidimus. Bet yra vieta, kur tavo patirtis ypač vertinga. Realybė čia ne virtuali.“ Ir kompiuterinių žaidimų fanas, į kurį priekaištingai žiūrėjo motina, staiga persikūnija į šaunų dronų operatorių...

Tai – ne vienintelis tokio tipo agitacijos pavyzdys. Tai ne saviveikla ir ne pavienis atvejis, o federalinė programa. Ji vykdoma plačiu frontu, kompleksškai, tikslingai ir metodiškai: nuo Kaliningrado iki Sachalino, įskaitant ir rusijos okupuotas Ukrainos teritorijas. Aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose lankosi VBS atstovai, kurie parengę ištisą pristatomąjį šou su iš anksto apgalvota argumenta-

cija. Dalyvavimas juose skelbiamas privalomu.

Naudojami ir kiti poveikio svertai. Pavyzdžiui, spaudžiami tie studentai, kurie turi akademinių skolų. Pasirinkimas šiaip sau – arba įsitrauk „į dronų pajėgas metams, o mes tau nurašysime skolas“, arba – lik sveika, aukštoji mokykla!

Bandoma atkreipti ne vien studentų dėmesį. Gatvėse tik aklas nepamatys ryškių reklaminių stendų su reklaminiu šūkiu „Nauji! Nepamainomi!“.

O kas gi nenorėtų būti nepamainomas?! Tačiau yra toks posakis „Nepamainomų nėra.“

Pavyzdžiui, norėdamas patekti į trokšamas pajėgas, kandidatas, jau

Nepastebės tik aklas. Šįkart tai jau oficialus plakatas, verbuojantis į „pačias technologiškiausias pajėgas“.

pasirašęs karinės tarnybos sutartį, turi atitikti atrankos į VBS reikalavimus. Ir štai čia jau atsiveria visiška veiksmų laisvė tiems, kas tą atranką organizuoja. Kriterijai gana laisvai traktuojami, o teisę tai daryti pasirenka pati gynybos ministerija. Tarkim, kaip traktuoti tinkamumo kriterijų „ne žemesnė kaip antra profesinio psichologinio tinkamumo kategorija“? Arba – kur riba tarp „gerai“ ir „ne taip gerai“ išvystyto vestibuliarinio aparato bei smulkiosios motorikos? Vertintojams atsiveria plačios erdvės...

Tad veikiausiai statistinis pretendentas – pavadinkime jį Vasia – jau pradinio etapo metu išgirs sprendimą „netinkamas“ (ir tą išgirs didžioji „kontraktininkų“ dalis, nes bepiločių operatorių skaičius, palyginti su kitomis pajėgomis, sudaro tik porą procentų iš visų karinių specialybių).

Kas toliau? Vasia bus paskirtas į kitą pajėgų rūšį, kur nuolat reikia papildymo. O kurgi labiausiai reikia papildymo? Ten, kur didžiausi nuostoliai.

Taip drono operatoriumi svajojęs būti jaunikaitis taps šturmo pėstinin-

ku. Nes neatrinktas į VBS. Bet užtat karinės tarnybos sutartis pasirašyta. O ten gi nėra tokio punkto, kad ją galima staiga imti ir nutraukti.

Beje, kad ir kas būtų parašyta verbavimo plakate, sutartis ir šiaip nenustos galioti po metų, kaip žadama, nes „kontraktininkų“ tarnyba jau kuris laikas yra neterminuota. Kuo remiama-si? Ogi 2022 m. rugsėjo 21 d. rusijos prezidento įsakymu Nr. 647, kuriame juodu ant balto išdėstyta: „kontraktininkai“ negali išeiti į atsargą, kol galioja vadinamoji dalinė mobilizacija.

Bet argi visi skaito įstatymų ir jų papildymų sąvadás?

Dronovody blizgesys ir skurdas

Tačiau imkime kiek geresnį scenarijų. Įsivaizduokime, kad viskas pavyko: Vasios rezultatai puikūs, jis buvo atrinktas ir baigė mokymus, įgijo FPV operatoriaus kvalifikaciją. Ar dabar jau viskas bus medumi tepta? Ne, nebūtinai. Ypač kai kalba eina apie rusijos armiją, kur tradiciškai klesti *soldafonizmas* ir betvarkė.

Pirmiausia, galima palaidoti viltį tapti žadetu milijonieriumi: gynybos ministerija išskirs tik ekipuotės komplektą ir ginklą. Visa kita teks pirkti už savus pinigus. Veikiausiai teks „patepti“ ir tiesioginius viršininkus, siekiant kokių nors nuolaidų. Be to, Vasia asmeniškai atsako už jam patikėtą valdišką nuosavybę. Dingo dronas? Pirkis naują arba eik jo ieškoti į niekieno žemę, kuri tuo pačiu yra ir mirties zona. Kadangi gyvybė brangiau už pinigus, teks mokėti.

Lašas po lašo – ir menamas „milijonieriaus atlyginimas“ labai juntamai sumažės.

Galiausiai, mirties galima susilaukti ne tik niekieno žemėje, bet ir pozicijoje. „2-oji gynybos linija“ ar „3-oji gynybos linija“, apie kurias rašė skelbimuose, mūsų laukuose tėra fikcija. O, tarkim, FPV dronų valdymo komandos kaip tik dirba kuo arčiau sąlyčio linijos. Ir jos yra prioritetas taikiny – juk dronų operatorius yra ne tik grobuonis, bet ir auka. Tad „pažangiosios karybos“ aistrualis, manęs, kad „triuškins neonacistus per atstumą, patogiai sėdėdamas užnugaryje

pastatytame apšildytame komandiniam punkte“, realybėje gali pasijusti sėdintis šaltoje, lietaus permerkiamoje tranšėjoje, kur reikia melstis, kad viršum jos praskrendančio priešiško „paukštuko“ termovizorius nepamatytų nieko įtartino...

Poziciją galima ne tik pamatyti, bet ir aptikti. Ukrainos SBS operatoriai mini pastebėję tendenciją, kad rusai dronų valdymo antenas retai kada iškelia toliau nuo užmaskuotų savo pozicijų. Toks aplaidumas brangiai kainuoja. Išaiškinus, kur yra antena, į tą vietą greitai atlekia „lauktuvės“ – su visomis pasekmėmis.

Tarkim, iš priešingos fronto pusės atskridęs dronas ar minosvaidžio mina nenutrauks statistinio *dronovodo* Vasios profesinės karjeros iškart, o jį tik sužeis. Labai tikėtinas finalas tokiu atveju – *dronovodas* Vasia trumpai pasigydydys lauko lazarete ir taps *šturmoviku* Vasia. Kodėl? Atsakymas jau minėtuosiuose punktuose: šturmuotojai – tai asmenys, kurių trūkumas jaučiamas nuolat. O po kontūzijos drono operatorius dažniausiai jau nebeatitinka profesinių reikalavimų. Raibsta akys? Dreba pirštai? Dėk valdymo pultą į šalį ir ruoškis šturmuoti vyraujančią aukštumą...

Jei kas viliasi po sužeidimo būti pripažintas netinkamu tarnybai, – tai trapios viltys. Begalės atvejų, kai į ataką pakartotinai siunčiami stiprias kovines traumas patyrę kovotojai. Negalia – dabar jau nebe kliūtis. Apstu vaizdo medžiagos, kurioje matyti ir lazda pasiramsčiuojantys „šturmuotojai“.

Liūdna pasaka: „Gudvinas“ ir „Ernestas“

Į „mėsą“ galima pakliūti net ir be adekvačios priežasties. Pavyzdžiui, dėl to, kad per daug žinai arba tiesiog kažkuo neįtikai savo tiesioginiam viršininkui.

Štai tipinė „sėkmės istorija“. 2024 m. rugsėjį socialiniuose tinkluose buvo paviestas vaizdo įrašas: save nusifilmavę dronų operatoriais prisistatę du rusų kovotojai pravardėmis „Gudvinas“ ir „Ernestas“ skundžiasi, kad jų padalinio vadas plk. Igoris Puzikas (šaukiniu „Zloj“) tyčia juos nušalino nuo esamų pareigų ir paskyrė į

šturmo misiją. Vėliau jie parašė žinutę, kad yra priešakinėse pozicijose. „Jokio aprūpinimo. Nei žemėlapių, nei minų laukų planų – nieko nėra. Kovoti galinčių – ne daugiau dvylikos. Būsima užduotis, esu įsitikinęs, bus užėjimas į Ukrainą...“

Tai buvo paskutinis jų viešas pareiškimas. Praėjus keturioms dienoms po naujo paskyrimo šturmuotojų karjera baigėsi. Ant apleisto pastato, kuriame „Gudvinas“ ir „Ernestas“

bandė rasti laikiną priedangą, ukrainiečių dronas numetė nemažą užtaisą, veikusiai prieštankinę miną, t. y. mažiausiai 7,5 kg trotilo. Finalas buvo nuspėjamas.

Kilo skandalas, kurio atgarsiai pasiekė net gynybos ministrą ir Federalinę saugumo tarnybą. Komentuotojai susiskaidė į dvi stovyklas, karštai ieškodami argumentų sava pozicijai pagrįsti. Kuo toliau, tuo labiau į viešumą pradėjo lįsti labai keisti dalykai.

Verbavimo kampanija orientuota į jaunimą, įskaitant studentus. Išleisti netgi metodiniai nurodymai, kaip tai daryti.

Išaiškėjo galima vado nemeilės priežastis. „Gudvinas“ neva norėjęs paviešinti kai kurias pulkininko nuodėmes – jis teigė žinąs, kad Puzikas prekiavęs narkotikais, teikęs vadovybei melagingą informaciją apie atsieit „užimtas“ gyvenvietes, be to, yra prisidėjęs prie pinigų plovimo schemos – pristatydavęs į pulką suremontuotus dronus Mavic, pateikdamas juos kaip naujus (beje, apie korupciją šioje srityje dar kalbėsime).

Beje, pats kaltintojas taip pat nebuvo be nuodėmės. Kaip paaiškėjo, „Gudvino“ biografija irgi labai spalvinga. Jis buvo teisistas dėl sukčiavimo, vėliau pasikeitė pavardę ir pasitraukė toliau nuo teisėsaugos akių. Luhansko pseudorespublikos „liaudies milicija“ pasirodė esanti tam visai tinkama vieta. Vėliau jis tapo rusijos

Buvo gamykla – ir nėra gamyklos. Dega Saransko optinio kabelio kombinato pastatas. 2025 metų balandis.

žmonės nurašo į šturmus – nuostolis, kurio priežastis – konfliktas su vadais. Iš tiesų tai ir yra pagrindinis argumentas, kodėl bepilotininkai turėtų tapti atskira pajėgų rūšimi. <...> Reikalin-

II SKYRIUS: TECHNIKA

Dronai ir pinigai

2025 m. balandį rusijos gilumoje, Mordovijos srities Saransko mieste, nuaidėjo keletas galingų sprogimų. Paprastai visuomenei pranešama, kad „įvyko pokštelėjimas ir kilo dūmai“ (tokie jau standartiniais tapę eufemizmai reiškia sprogimą ir gaisrą).

Kas įvyko? Ukrainos tolimojo nuotolio bepilotis atakavo Saranske įsikūrusią gamyklą „Optinio pluošto sistemos“. Ši rusijos įmonė – pagrindinė optinių kabelių tiekėja, o šis produktas dabar aktualus ne dėl internetinio ryšio, o dėl kabeliais valdomų dronų. Vaizdo medžiagoje matyti, kad gamybinis pastatas stipriai nukentėjo. Darbas sustojo, „Optinis pluoštas“ uždarytas. Geriausiu atveju gamyba bus atnaujinta tik nuo 2030-ųjų. O gal ir visai nebus.

Šiaip ar taip, istorijos atomazga tokia: nuo 2025 m. vidurio rusija staiga tapo viena didžiausių Kinijos optinių kabelių pirkėja – ji užsakė dešimtadalį viso kinų kompanijų gaminamo kabelio. Rytų partneriai iškart sumojo, kad paklausios prekės kainą galima kilselti trigubai. Vadinasi, rusiški dronai taps brangesni, o biudžetas – labiau skylėtas. Ir tai padarė keli ukrainietiški tolimojo nuotolio bepiločiai.

Bet su dronų pramone susijusios gamyklos rusijoje ne tik netikėtai užsideda. Būna, kad jos tiesiog dingsta, ir „Madjaro sankcijos“ čia visiškai niekuo dėtos.

Krasnodaro krašte buvo numatyta statyti naujas dronus gaminančias

„Gudvinas“ ir „Ernestas“. Viena paskutinių jų nuotraukų prieš tai, kai jie buvo perkvalifikuoti į šturmo pėstininkus.

51-osios armijos 1-osios brigados 87-ojo motošaulių pulko dronų operatoriumi, nors jo oponentai tvirtina, kad su kolegomis butelį „operatorius“ rankose laikydavo dažniau, nei drono valdymo pultą.

Kad ir kaip būtų, o atomazga buvo tokia – „Zloj“ nesusilaukė jokių nuobaudų, o dronovodų žūtį VBS lobistai panaudojo kaip politinį argumentą savo statusui kilstelti: „Tai, kad tokius

gas mechanizmas, leidžiantis tausoti kadrus ir apsaugoti juos nuo viršininkų savivalės. Tokių specialistų maža, labai maža“, – parašė socialiniuose tinkluose vienas žinomesnių rusijos dronų aviacijos ideologų ir vystytojų Aleksejus Čadajevs.

Taigi šioje istorijoje galima įžvelgti visą VBS esmę – ne lūkesčius, o tikrovę.

„Technologiškiausios pajėgos“ – dar ne garantija, kad liksi gyvas fronte. Vėlyvojo putinizmo šedevras – skulptūrinė grupė žuvusiems dronovodams atminti.

įmonės. Bet tam skirtos lėšos kažkur dingio. Šių metų vasarį reikalas pasiekė žiniasklaidą, o tuomet „paaiškėjo – pinigai buvo banaliai išgrobstyti, dronų nebus, o vietinius valdininkus ir kompanijų vadovus sulaiko ir baudžia“.

Panašus atvejis įvyko 2024 m. Buriatijoje. Įmonės „Aerokom“ vadovas suimtas, jam pateiktas kaltinimas dėl sukčiavimo stambiu mastu – įmonė nepristatė mažiausiai 120 bepiločių – žvalgybinių *Buria-20* ir smogiamųjų *Buria-10*. Dingio mažiausiai 55 mln. rublių. Įdomiausia, kad prieš porą metų „Aerokom“ direktorius jau buvo teistas už panašią aferą – fiktyvų sraigtasparnių remontą. Bet pažintys su Buriatijos valdžios atstovais leido atsipirkti lygtiniu nuosprendžiu.

Ir čia paaiškėja vienas rusiškos dronistikos aspektas...

Kokia karinio bepiločio paskirtis? Naikinti priešą gyvąją jėgą, techniką ir infrastruktūrą?

Naivuoliai. Kai kas iškart suprato, kad karinių dronų sritis atveria beribes erdves kišenėms papildyti. Kartais net

labai trivialiais būdais, kur lieka patenkintos visos pusės... Aišku, išskyrus galutinį vartotoją. Bet ar kam rūpi tokia smulkmena? Dronas gi – vienkartinis: paskraidys ir suduš...

Stambi oficialioji dronų pramonė (ypač tai pasakytina apie taktinius bepiločius) pernelyg suvaržyta įvairiausių teisinių ir norminių dokumentų. Juose įteisinti apribojimai ir sąlygos sukuria prielaidas paskirstyti užsakyamus taip, kad didžiausią pelną gauna įmonės, vienaip ar kitaip susijusios su gynybos ministerijos funkcionieriais. Istorijų, kuriose išryškėja banali tiesa apie korupcines schemas, daug. O jei pinigai nubyra pro šalį, tas visada atsiliepia produkcijos kokybei.

Su kokybės ženklų?

Runeto brūzgynuose galima pastebėti įdomią smulkmeną. Kalbose apie tėvyninę dronų pramonę praktiškai neliko iki pasidarygėjimo įgirusios konstrukcijos „neturintis analogų“.

Netgi aršiausieji propagandistai supranta, kad tai būtų ne visai korektiš-

ka. Nes kai ginklas egzistuoja tik prezentacijose rodomuose animaciniuose filmukuose, jis tobulas. Bet ne tuomet, kai jis naudojamas masiškai ir patikrinamas kovinėmis sąlygomis. Frontas – geriausias kokybės vertintojas, ir ten svarbūs ne skambūs epitetai.

Kokia produkcija siūloma bepiločių sistemų pajėgoms?

2022 m. rudenį tapo žinoma apie rusišką kvadropterį patriotišku pavadinimu *Dobrynia*. Nurodytas ir jo gamintojas – rusijos karinio pramoninio komplekso senbuvis – koncernas „Almaz-Antej“.

Tik džiūgauti dėl nacionalinio technologijų proveržio ilgai neteko. Jau iš pat pradžių vertintojams užkliuvo šio įtaiso techniniai duomenys. Visų pirma, nedidelės raiškos kamera (turint omenyje didelį šio tipo drono greitį, bloga vaizdo kokybė – rimta bėda). Kitas esminis trūkumas – nutrūkus ryšiui, dronas nesugeba pats sugrįžti atgal į bazę. Nereikia sakyti, kad fronto linija – tai vieta, kur ne tik šaudoma, bet ir verda radioelektroninė kova, ryšio

Dronais apšaudytas keleivinis traukinys. Orkodonų taktika – totalus kitos šalies griovimas ir jos gyventojų demoralizavimas.

slopinimas – ne retenybė. Bet į tai kažkodėl „Almaz-Antej“ neatsižvelgė.

Galiausiai *Dobrynia* pasirodė esąs ne rusų pasakų herojus, bet veikiau Tolimųjų Rytų personažas. Išsiaiškinta, kad šis bepilotis – tai tiesiog pervadytas kinų kompanijos „iFlight“ lenktyninis dronas *Nazgul 5 Evoque*. Aštriai liežuviai iškart pervadijo „nacionalinį gaminį“ į *Dobrynią Nazgulovičių*... Ir tada pastebėjo dar vieną dalyką. *Nazgulo* kaina – apie 50 000 rublių. Bet iškart po to, kai jis buvo perkrikštytas *Dobrynia*, jo kaina stebuklingu būdu šokteli maždaug iki 130 000 rublių.

Jei gali gauti tą patį produktą pigiau, ar verta mokėti daugiau? Kažkam verta...

„Mes turime tokį droną – *Sibiriačiok*. Jų labai daug, pilni sandėliai, fabrikas dirba, pinigai eina. Kainininkas ten oho... Keli milijonai. Bet jie arba neskraido, arba skraido labai blogai“, – paatviravo *Runeto* platybėse „specoperacijos ekspertas“ Maksimas Klimovas.

Ir iš tikrųjų dronas ne tik nekokybiškas, bet ir net ne vietinės kilmės. Rusiškas tik jo pavadinimas. *Sibiriačiok* surinktas iš detalių, kurias galima atsisiųsti iš visiems žinomo „Aliexpress“. Viso detalių komplekto bendra

mažmeninė kaina – apie 200 000 rublių, tačiau karinėms reikmėms jie parduodami jau po 2,5 milijono.

Neblogas antkainis vien už surinkimą. Bet, liudininkų žodžiais, bepilotis ne tik pagamintas, o ir surinktas bet kaip: varikliai dažnai sukasi ne į reikiamą pusę, kamera būna įdėta atvirkščiai, jos perduodamas vaizdas blogos

kokybės bei vėluoja kelias sekundes. Ir kažkas už vieną tokį droną susižeria po porą milijonų rublių?

Toks kainų skirtumas papiktino net z-propagandistus, kurie pradėjo gilintis į temą, ir siūlo galas nuvedė ne į sabotажininkų ar Ukrainos žvalgybos agentų irštą, o į rusišką kompaniją „Gaskar Grup“. Pati ji oficialiai niekur

Antidronas Jolka – vienas iš naujesnių rusų „stebuklingų ginklų“, kurį gegužės 9-osios parado metu demonstratyviai nešiojosi netgi Putino apsaugininkas. Deja, naftos perdėbimo kombinatai Rusijoje dega vienas po kito.

nemini *Sibiriačiok* pavadinimo. Bet užtat jos savininkas – senas geras rusijos vicepremjero Marato Chusnuli-no draugas.

Netrukus *Sibiriačiok* tiekėjais besidominančiam korespondentui buvo atsiųsta labai dviprasmiška žinutė, jog jis, ko gero, klysta. Tyrimas pamažu užgeso.

Be ryšio

Ir nors oficialiajame viešųjų ryšių lygyje viskas vyksta pagal planą, žemutiniame viešosios komunikacijos segmente pasitaiko ir necenzūrinių pasisakymų apie kai kuriuos dronistikos aspektus, o lobistai bando imtis kiek švelnesnės kritikos: „Galiausiai, gana ilgai buvo gaminami dronai kamikadzės, kurie praktiškai negalėjo įveikti Ukrainos radioelektroninės kovos priemonių ir prarasdavo valdymą, nepriskridę iki taikinio. Vienintelė išimtis čia nebent kompanijos „Zala“ dronai ir panašūs analogai, tačiau jie užima tarpinę nišą tarp klasikinių FPV ir tolimojo atstumo bepiločių.“

„Zala“ gamina tokius smogiamuosius dronus kaip *Lancet*. Jie daug brangesni už kvadrokopterus ir juose naudojamos brangesnės detalės – ne tik azijietiškos kilmės, bet ir amerikie-

Dažnas atvejis, kai VBS karys – ir operatorius, ir remontininkas, ir surinkėjas.

tiškos bei, tarkim, šveicariškos, kurios gaunamos nelegaliai arba pusiau legaliai, apeinant sankcijas. Bet svarbiausia – šių bepiločių valdymui nelegaliai pasitelkiamas *Starlink* ryšys. Jis ir užtikrino *Lancet* efektyvumą, darydamas juos neimliais radijo trikdžiams ir šitaip kėlė „*Rubikon*“ statusą.

Būtas laikas čia panaudotas neatsitiktinai. Buvo laikas, kai „*Rubikon*“ operatoriai, be kasdienių smulkių skrydžių, pradėjo vykdyti vadinamuosius „toli-

mus smūgius“, taikydami į karinius objektus ir infrastruktūrą 100–250 km atstumu nuo fronto linijos. Savo „žygdarbius“ rubikoniečiai pradėjo viešinti socialiniuose tinkluose. Ir galiausiai tai tapo daiktiniu įrodymu.

„*Rubikon*“ pats sau įsikando į uodegą. Visi žinojo, kad rusai „sėdi“ ant *Starlink*. Bet tai visada buvo tokia pilkoji informacija – atsieit, jūs tai dar įrodykite... O „*Rubikon*“ ima ir įmon-tuoja *starlinkus* į savo šachedus bei

Net iš toli matyti, jog tai – ne karinė transporto priemonė, bet rusų FPV operatorius sąmoningai nusitaikė į ją.

molnijas, o paskui deda vaizdus, kaip jais atakuoja mūsų logistiką ir traukinius. Tai yra jie tiek *** (pavartotas necenzūrinis žodis, reiškiantis „sujūlėjo“) ir tiek prarado ribas, kad pradėjo patys tai viešinti“, – sako Ukrainos SBS 59-osios atskirosios brigados vadas Oleksandras Karpiukas. Jo manymu, rusai dar ilgokai būtų naudoję „pilkąsias“ paskyras, bet būtent kadrai, kuriuose atakuojami civiliai taikiniai, įtikino amerikiečių kompanijos vadovybę priimti kardinalų sprendimą atjungti *Starlink*. „Visų rusijos ginkluotosioms pajėgoms prieinamų paskyrų blokavimas Ukrainos teritorijoje – tai toks jų efektyvumo koeficiento pablogėjimas, kad tiesiog *kapie!* Ir visa kaltė dėl to tenka būtent „*Rubikon*“. Jis tiesiogine prasme ėmė ir iššovė į koją visai rusų armijai.“

Anapus fasado

Vienas Ukrainos straipsnis, kuriame sulyginamos SBS ir VBS, pavadintas taip – „Organizuota įvairovė prieš užreguliuotą *bardaką*“.

Užreguliuoto *bardako* apibūdinimą vienaip ar kitaip pripažįsta ir patys rusų dronistikos *insaideriai*.

2024-ųjų „*Dronnica*“ sąskrydyje savos dronistikos vystymo adresu buvo išsakyta tokių kritinių minčių, už kurias kitokiomis sąlygomis būtų galima susilaukti teisinio persekiojimo už vadinamąją „rusijos ginkluotųjų pajėgų diskreditaciją“. Kaip rašė patys renginio organizatoriai: „Bepiločių pajėgų kūrimo tema buvo atskleista tiek giliai ir ryškiai, kad salėje sėdėjęs aukščiausiųjų valdžios atstovų ešelonas prarado amą. Ir buvo dėl ko – dėl organizacinės prarajos, skiriančios Ukrainos ir rusijos valdančiųjų organizacinius gebėjimus. O dar labiau kvapą gniaužė tai, kad tie keliai, kuriais eidama ukrainiečių pusė greitai ir efektyviai pasiekia ženklius rezultatus, tarp rusijos elito visiškai rimtai laikoma nusikalstama erezija. Rusijos valdininkui net pati mintis, jog kažkur ten, pačioje apačioje, kažkas gali sugalvoti tai, ko negali sugalvoti viršuje, – šventvagystė“.

Ir rusiškų dronų lobistai vardija pavyzdžius, kad „Ukrainos bepilotės pajėgos iš esmės pradėjo kurti

paprasti tinklaraštininkai, palaikomi skaitmeninės transformacijos ministro, civilio, kuriam be jokių kliūčių pavyko pateikti reikalingą informaciją ir prezidentui Volodymyrui Zelenskiiui, ir kariškiams; kad „priešininkas [ukrainiečiai] įsisavino Jungtinių Amerikos Valstijų praktiką, kai dėl vieno specialiųjų pajėgų kario darbuojasi dešimt *specų* užnugaryje – tai ir dronų surinkimas, ir jų remontas, ir žinių analizė, ir viso pasaulio technologijų stebėjimas, o tai labai skiriasi nuo mūsų situacijos, kai kovotojas – tai ir drono operatorius, ir taisytojas, ir netgi surinkėjas“.

Jau minėtasis A. Čadajevas užgriebia platesnį aspektą: „Mes visų pirma atsiliekame organizacinių taktinių sprendimų srityje, kuri užtikrina efektyvų dronų panaudojimą. Mes atsiliekame dronų karo minties kokybiniu lygmeniu, todėl nenaudingai deginame išteklius, priimdami ir įgyvendindami neteisingus sprendimus. Tai galioja tiek vykdant kovinius veiksmus, organizuojant gamybą, tiek kuriant perspektyvinius gaminius.“

Inovacines ir organizacines spragas rusai bando kompensuoti dideliu dronų skaičiumi. Iš principo tai nėra kažkas netikėto – per visą istoriją šalies sprendimai visada apsiribodavo koncepcijomis „ginkluotė svarbiau už sviestą“ ir „ginklai gali būti primityvūs, bet jų turi būti daug“.

Bet vien dėl to orkodronų negalima nuvertinti: primityvus ginklas – tai vis tiek ginklas. Masiniai rusiškų bepiločių antskrydžiai visų pirma yra kitos šalies infrastruktūros naikinimo bei visuomenės įbauginimo bei demoralizavimo priemonė. ■

VBS bandoma sukurti kuo patrauklesnį įvaizdį, tačiau jose netrūksta problemų ir sisteminių ydų.

DRONAI.RU: SILPNOSIOS VIETOS

Kad ir kaip būtų garbštoma „rusiška dronų revoliucija“ oficialiuose šaltiniuose, reali situacija šiek tiek skiriasi nuo fasadinės šio reikalo pusės.

- **Plagijavimas/kopijavimas.** Dauguma rusiškų bepiločių – arba panašių užsienietišų gaminių kopijos, arba tiesiog pervardyta užsienietiška produkcija. Beveik visų lygių ir tipų bepiločiuose naudojamos importinės detalės – net tuo atveju, kai produktas pristatomas kaip originalus tėvyninis gaminy.
- **Korupcija.** Visose dronų tiekimo ir paskirstymo grandyse galima aptikti sukčiavimo, korupcijos, pinigų plovimo ar kitokio pasipelnymo atvejų.
- **Integracija į esamas karines struktūras.** „Naujųjų pajėgų padalinių efektyvumas labai priklausys nuo to, kaip bus organizuota jų sąveika su sausumos pajėgų padaliniais kovinių veiksmų rajone, – įsitikinęs karybos ekspertas Jurijus Liaminas. – Sausumos pajėgose tradiciškai prioritetas bus visuomet tankai ir artilerija – lygiai taip pat, kaip oro-kosminėse pajėgose pirmoje vietoje visada bus naikintuvai ir zenitiniai kompleksai, o kariniame jūrų laivyne – pagrindinių klasių antvandeniniai laivai bei atominiai povandeniniai laivai. Ir visose jose į „kažkokias bepilotės sistemas“ bus žiūrima nepatikliai, geriausiu atveju, kaip į antraeilę ginkluotę.“ Įsitikinęs, kad turi praeiti daugybė metų, jog karinė mašina sugebėtų „suvirškinti“ dronistikos temą, jis daro ne itin optimistišką išvadą: „Tiek laiko mes neturime, o ir patys dronai pernelyg greit progresuoja.“
- **Iniciatyva ir sprendimų priėmimas.** Kitas apžvalgininkas Andrejus Mitrofanovas dar 2024 m. rudenį konstatavo, kad VBS veiksmų efektyvumą užtikrins tik veiksmų laisvė ir iniciatyva, o ji neišsivaizduojama esamose rusijos ginkluotosiose pajėgose.
- **Personalo profesionalumo stoka.** Tai gili šaknis turinti sovietinės, o paskui ir rusijos armijos problema, kai karys turi daryti viską, bet nemoka nieko. Savo ruožtu, toks modelis neleidžia sukurti efektyviai veikiančių struktūrų ir padalinių, išskyrus pavienius atvejus (pavyzdžiui, paties gynybos ministro kuriojamas „Rubikon“).
- **Grįžtamasis ryšys.** Galutinį vartotoją ir patį gamintoją skiria ilga biurokratinė grandinė, todėl grįžtamasis ryšys patiria daug trikdžių ir iškraipymų. Dėl to nesugebama pakankamai greitai reaguoti į įvairius pokyčius, vadinasi, nukenčia tiek pačios dronistikos inovatyvumo lygio palaikymas, tiek dronų praktinio pritaikymo operatyvumas.
- **Mobilizacinis resursas.** Neatmestina galimybė, kad prisidengdama „dronų reforma“, rusijos gynybos ministerija bando eiti lengvu keliu siekdama išspręsti gyvosios jėgos trūkumą fronte.

KARIO skaitytojus toliau supažindiname su Leono Čerškaus (1922–2016) atsiminimais. „Skaitant mano tėvo atsiminimus, per eilinio nepriklausomos Lietuvos Respublikos kariuomenės kario asmeninio tarnybos bei kovos kelio istoriją galima apibendrintai susidaryti pakankamą vaizdą, kas atsitiko su mūsų kariuomene 1940 m. birželio 15 d. sovietams okupavus Lietuvą ir kodėl mūsų kariai, apginti, apmokyti ir prisaikdinti ginti Lietuvą, buvo priversti paklusti svetimų šalių, okupacinių kariuomenių valiai ir dar liko dėl to kalti, išduoti, paniekinti ir pamiršti“, – rašė L. Čerškaus sūnus Robertas.

XIV DALIS

Tęsinys. Pradžia 2019 m.

Nr. 6 (2082)

LEONAS ČERŠKAS LIETUVOS ATSIM

ŠKUS. KARIO INIMAI

Elgen Ugolio katorgos lageris (*Katorglag*) buvo pastatytas karo metais. Prie lagerio veikė elektrinė, kurią su savo technologijomis ir atsivežtais agregatais įrengė amerikiečių inžinieriai (*Lendlizo* programa, – red. past.). Elgen Ugolio lageris (rusų vergai ten kasė anglis keliose aplinkinėse šachtose) ir buvo skirtas tos amerikėnų įrengtos elektrinės reikmėms. Ši šiluminė elektrinė savo ruožtu gamino elektros srovę keliems ar net keliolikai Tolimųjų Rytų lagerių, kuriuose nežmoniškėmis sąlygomis politiniai kaliniai buvo verčiami kasti įvairias naudingąsias iškasenas. Kęsdami alkį, šaltį, pažeminimą ir nuovargį, įvairiausių pavergtų tautų

žmonės (tarp jų net buvo amerikiečių) „statė socializmą“, tiekdami rusijos komunistų imperijai anglį, varį, kobaltą, kasteritą, auksą...

Pamainos

Barakuose daugiausia buvo įrengti vieno aukšto gultai – *narai*. Tokie buvo ir tame, kuriame aš gyvenau. Gultai būdavo visada užimti, nes dirbome po 12 valandų – vieni išeidavo į šachtas, kiti iš ten grįždavo, taigi vienu gultu privalėjo dalintis du žmonės. Bet vienas kito mes nematydavome. Tie, kurie dirbo rytinėje pamainoje, išeidavo po pusryčių, anksti ryte, kai naktinė pamaina dar būdavo šachtoje.

Išeidami į kasyklas kartais pasilikdavome galvūgalyje paslėptą susitaupytą kokių duonos kąsnelį. Palikdavome ir raštelį – įspėjimą apie tai savo lovos bendrui. Grįžę visada rasdavome savo duonelę. Tai tapo taisykle – savotišku tabu – nors ir kaip būdavo išalkęs, jokių būdu neturėjai teisės paliesti svetimo duonos gabalėlio, kuris kaliniui už bet kokią auksą buvo brangesnis.

Brigados koloną vedavo sustiprinta ginkluota NKVD sargyba su šunimis. Turėjome eiti po penkis, laikydami rankas už nugaros. Iš šachtos ir iš lagerio brigados pajudėdavo vienu metu, kai išeinančios darban kolonos sargyba gaudavo pranešimą, kad dirbusi pamaina suskaičiuota ir kalinių skaičius atitinka. Bet mus vedavo skirtingais keliais. Tad, kolonos niekada nesusitikdavo.

Jei nutikdavo taip, kad pasibaigus pamainai iš kasyklos į paviršių laiku neišlipdavo bent vienas kalinys, visa lauke išrikiuota brigada speige ir šaltyje privalėjo laukti, kol pagaliau tas atsirasdavo. Dėl tos pačios priežasties ir išeinantieji iš lagerio turėjo laukti šaltyje prie vartų, kol grįžtantieji galų gale pajudės. Tokių atvejų pradžioje pasitaikydavo gan dažnai, nes kai kurie kaliniai, nesuprasdami tokios žiaurios tvarkos, pervargę po alinančio darbo šachtoje, neskubėdami kopdavo į paviršių. Čia jų laukdavo ne vien tradicinės enkavėdistų patyčios, bet ir sužvarbusių likimo draugų pyktis bei priekaištai. Po keleto tokių kankinimų šalčiu vyrai pagaliau suprato, kad daro

žalą saviesiems. Todėl vėliau stengdavosi kuo greičiau išeiti iš kasyklos, kad negautų pylos ne tik nuo čekistų, bet ir nuo kitų kalinių.

Valgykla

Valgykla buvo gana didelė, nes vienu metu joje maitindavo apie 200 kalinių iš kelių barakų. Čia mūsų laukdavo dar vienas nemalonus. Valgyklos tarpduryje stovėdavo du seni kriminaliniai. Jie turėdavo katiliuką, pilną kažkokios tamsiai rudos masės. Pasemdavo jos ir kiekvienam įeinančiam prievarta sugrūdavo į burną po pilną šaukštą – nori nenori nuryti privalėdavome šio labai nemalonaus kartumo dozę. Vėliau išsiaiškinome, kad tą tirštą, bjaurią masę vadino *stlaniku*, kuris esą turėjo mus, kalinius, apsaugoti nuo skorbuto – baisios lągerininkų ligos, kai nuo prasto maisto ir vitaminų stygiaus pradėdavo kristi dantys. Šiais tariaimais vaistais jie mus prievarta šerdavo kiekvieną dieną prieš valgį ištisus pusantrų metų.

Per visus sovietų lagerius nemažai šį vaistą vartojusių žmonių išėjo Anapilin, kol „stebuklingas“ *stlanikas* pagaliau visuotinai buvo pripažintas kaip kenksmingas, žalojantis kepenis, inkstus bei širdį.

Vakariinės racionas būdavo „serviruojamas“ dubenėliuose. Šie ir kiti indai – puodeliai – buvo išradingųjų kalinių padaryti iš gana atsparios rūdimo medžiagos – tuščių skardinių nuo amerikietiško mėsos konservų (*tušonkės*). Artipilnio „sriubos tirščių“ dubenėlio dugne visada puikiai matydavosi rusiškas užrašas „*Goviazaja tušonka*“ (Jautienos konservai) ir kitas – angliškas – „*Made in USA*“. Nereikia aiškinti, kad pačios *tušonkės made in USA* mes net ir iš tolo nematėme. Liūdna ir pikta buvo dėl akivaizdaus amerikoniškojo dviveidiškumo. Skelbdamiesi pagrindiniais demokratijos sergėtojais, jankiai iš tikrųjų rėmė ir šėrė pačius žiauriausius despotus, kurie, ėsdami „demokratišką“ *tušonkę*, trėmė ir žudė Europos tautas.

Sriuba buvo vadinamas kažkoks skaidrus skystimas, kuriame plaukiojo kartais runkelio gabaliukas, kartais pašvinkusios žuvies kauliukų bei

kažkas panašaus į gyvulinius kopūstlapius. Suvalgius sriubą į tą patį dubenėlį mums įkraudavo „antrąjį patiekalą“ – pusę silkės bei du keturis valgomuosius šaukštus košės iš smulkių avižinių arba miežinių kruopų. „Desertui“ – 300 gramų šlapios duonos iš sėlenų ir kukurūzų miltų mišinio.

Toks skurdus ir neskanus maistas išbadėjusių tautiečių alkio nenumalšindavo, bet dar labiau sukeldavo norą socialiai pavalgyti. Tuomet nejučiom dažną užplūsdavo prisiminimai apie Lietuvą, gimtųjų namų šilumą bei skanų lietuvišką maistą, paruoštą mylimų mamų ar žmonių... Man, kaip patyrusiam alčio žinovui, buvo kiek lengviau apgauti savo užgrūdintą skrandį tokiu, atsiprašančiu, „valgiu“.

Iš valgyklos grįždavome išsirikiaję ir iškart krisdavome į gultus.

Numeris

Pradžioje mes, kaip naujokai, kiekvienas gavome po šešis baltos drobės kvadratėlius, ant kurių juodu tušu buvo užrašytas kalinio asmens numeris. Šias skiautes patys privalėjome prisisiūti ant savo valdiškų vatinių drabužių matomiausiose vietose: ant žieminės ausinės kepurės priekio; vatinio švarko bei vatinio puspalčio (*bušlato*) kairiojo atvarto (širdies plote) ir ant nugaros (tarp menčių); ant vatinių kelnų – priekyje, dešinėje pusėje, aukščiau kelio. Aš buvau pažymėtas numeriu C-733 (C – tai rusiška raidė S).

Taip „pasipuošę“ buvome vedami į darbus. Išsirikiuodavome ir čekistas paeiliui pagal sąrašą kiekvieną pašaukdavo numeriu, o mes turėdavome neužsikirsdami atsakyti savo „maldele“ rusų kalba. Maniškė buvo tokia: „S-733; srok – 25 let i 5 let paraženije v pravach; statja 58-1b; koniec sroka v 1973 godu“ („S-733; baismės terminas – 25 metai lagerio ir 5 metai teisių suvaržymo [t. y. tremties]; 58-1b straipsnis (sovietų rusijos baudžiamojo kodekso); baismės pabaiga 1973 metais.“).

Kiekvienas turėjome atmintinai mokėti savo „maldele“, nes ją kartodavome ir per patikrinimus barake, ir

grįždami iš darbų, ir išrikiuoti lagerio aikštėje – kasdien po kelis kartus.

Darbai

Kai patekome į Elgen Ugolį, jau pirmosiomis dienomis mus pradėjo skirstyti įvairiems darbams. Vieni buvo paskirti į kasyklą, kiti – darbui prie siaurojo geležinkelio, nutiesto nuo elektrinės iki kasyklos. Dar kiti – staliais, statybininkais, o kai kurie – darbui į mechanines dirbtuves. Pastaroji darbovietė šiame lageryje buvo laikoma prestižine, todėl į ją buvo renkami

tik specialistai (tekintojai-frezuotojai bei įrankininkai), kurie jau buvo dirbę tokį darbą laisvėje.

Specialistus egzaminavo ir atrinko dviese – kažkoks civilis rusas ir vienas iš anksčiau atvykusių šio lagerio kalinių, į kurį rusas kreipdavosi vardu ir tėvavardžiu. Išstardamas tą tradiciškai rusišką kreipinį, civilis iškreipdavo kalinio vardą bei tėvavardį taip, kad man tada nekilo nei menkiausio įtarimo, kad tas lagerio administracijos palankumą įgijęs kalinys gali būti net ne slavas. Beje, jis ir pats rusiškai kalbėjo be jokio akcento. Kai šis neaiškios

kilmės egzaminatorius iš mūsų pa-mainos išsirinko porą jaunuolių, atseit, mokinių į mechanines dirbtuves, man pasidarė aišku, kokių specialistų jam iš tikrųjų reikia.

Vieną naktį, dar prieš minėtąją atranką, užėjęs į tambūrą atsitiktinai užtikau tą išsigimėlį aktyviai „egzaminuojantį“ vieną septyniolikmetį jaunuolį, kurį vėliau jis ir išsirinko vienu iš dviejų savo „mokinių“. Tikrąją šio nuožmaus homoseksualisto kilmę ir pavardę mes sužinojome tik po kokių šešių mėnesių, kai jis kažkur atsitiktinai prakalbo lietuviškai. Bružas (tokia buvo to iškrėpėlio pavardė) buvo įgijęs autoritetą ne tik enkavėdistų administracijoje, bet ir tarp kriminalinių kalinių.

Darbas mechaninėse dirbtuvėse buvo laikomas prestižiniu todėl, kad jos bei jų darbuotojų barakas stovėjo arčiau lagerio vartų ir buvo atskirtas nuo visų kitų barakų. Tai buvo visai atskira (bet neatitverta) zona, į kurią iš kitų barakų niekas neturėjo teisės įeiti. Beje, ir taip po bendrą zoną vaikščioti buvo draudžiama. Jeigu vienam reikėjo nueiti į ambulatoriją ar virtuvę, būtinai turėjai gauti leidimą. Kaliniai, kurie dirbo mechaninėse dirbtuvėse, buvo maitinami geriau, jų gyvenimo sąlygos buvo geresnės. Jie ir miegojo ne kaip visi lagerininkai ant sukaltų narų, o lovose su patalyne.

BUR

Be mechaninių dirbtuvių zonos, kitame lagerio pakraštyje buvo dar viena zona zonoje, nuo kitų atskirta aukšta spygliuota dviejų eilių tvora. Ten stovėjo tik du barakai. Jie buvo vadinami santrumpa *BUR* (rus. *Barak usilenнова režima*; liet. – Sustiprinto režimo barakas). Į tokius barakus tradiciškai būdavo uždaromi kaliniai, pažeidę lagerio režimą ar kitaip nusižengę administracijos įvestai tvarkai. Bet Elgen Ugolyje buvo kitaip. Ten dabar gyveno niekam nematomi *urkos* – išdidūs kriminaliniai kaliniai. Kalintys šiame *BUR*'e, kaip ir dirbantieji mechaninėse dirbtuvėse, gaudavo geresnį maistą.

Rusija, kaip prievartos imperija, jau nuo seno garsėjo ne tik savo kalėjimais ir lageriais, bet juose

gyvavusiomis unikaliomis tradicijomis. Viena iš jų – kalinių susiskirstymas į atskiras kastas.

Sovietų laikais gausiausia buvo politinių kalinių. Jie buvo pagrindinė vergiško darbo jėga. Kriminaliniai kaliniai visuose lageriuose tarpusavyje buvo skirstomi į dvi pagrindines grupes – *urkas* ir *sukas*. Kiekviena iš jų atskirai dar galėjo turėti savų porūšių bei savą subordinaciją. *Urkomis* vadinosi kriminaliniai kaliniai: vagys, žmogžudžiai, banditai. Jie tarpusavyje tvarkingai buvo susiskirstę pagal rangą, „specializaciją“ ir proporcingai pagal savo „profesinius“ nuopelnus bei patirtį. Jų elito etalonas buvo *vor v zakone* (vagus pagal vagių įstatymą, arba įteisintas vagis). Toks vagis, pakliuvęs į nelaisvę, neturėjo teisės prarasti savo „nusikaltėlio orumo“ ir bet kokia forma bendradarbiauti su lagerio administracija. Jis galėjo paklusti tik savo kastos vadams bei žiauriams vagių įstatymams, kurių vienas skelbė, kad *urkos* neturi teisės prievartauti kitų kalinių, tarnaudami bet kokiose

lagerio administracijos suteiktose pareigose. Tie kriminaliniai kaliniai, kurie dirbo įvairius valdiškus darbus (brigadininkais, darbų skirstytojais, virėjais, kirpėjais ir kt.) *urkų* buvo niekinami ir vadinami *sukomis* (kalėmis).

Sovietų lageriuose tarp šių dviejų kriminalinių kastų visada virė kruvina kova. Lageriuose, kuriuose daugumą sudarė viena grupė, be jokio gailėsčio buvo žudomi kiti grupei priklausančys kaliniai. *Urkos* buvo ypač negailėstingi perbėgėliams, t. y. tiems savo klando nariams, kurie sutikdavo nors kiek bendradarbiauti su valdžia. Tokie neišsaugodavo savo gyvybės netgi tada, kai lagerio administracija perkeldavo tokį kalinį į visai kitą, tolimą imperijos lagerį. Nežinomais kanalais ir ten vagis pasiekdavo žinia *Tot urka sūčilsia!* (šis vagis tarnavo kale, t. y. išdavė *urkų* įstatus). Tai buvo tolygu neapskundžiamam mirties nuosprendžiui. Buvo tik laiko klausimas, kada jis bus įvykdytas. Budeliai, atlikę *makrūchą* (šlapią darbą – taip *urkos* vadino žmogžudystę), paprastai palypėdavo

aukštyn savo klando karjeros laipteliais.

Lageriuose, kur persvarą turėjo *sukos*, politiniai kaliniai buvo gerokai labiau išnaudojami ir spaudžiami, o tuose lageriuose, kur dominavo *urkos*, buvo savotiškas savivaldos režimas ir su politiniais buvo elgiamasi kiek švelniau. Bet ir vieni ir kiti mums buvo priešai.

Kai mes atvykome, lageryje kruvinas karas jau buvo pasibaigęs visiškai *sukų* pergale. Mums, manyčiau, labai nepasisekė, nes Elgen Ugolis buvo pavaldžių lagerio administracijai kriminalinių kalinių rankose. Jie dominavo visose vadovaujamose pareigose, tik nedidelė dalis dirbo šachtoje, bet taip pat vadovaujamą darbą. O likę gyvi *urkos* buvo užspausti *BUR*'e. Lagerio valdžia juos atskyrė, kad atseit *sukos* galutinai jų neišskerstų. Didžiausi kriminaliniai nusikaltėliai, it kokia „socialistinės valstybės saugoma rūšis“, nieko nedirbo, nes buvo išlaikomi dirbančių „liaudies priešų“ sąskaita, be to, jie reguliariai gaudami geresnį maitinimą bei rūkalų.

Šachta

Aš privilegijuoto darbo negavau. Mane, kaip ir daugumą, iškart paskyrė kasti akmens anglį. Darbas šachtoje buvo labai sunkus ir varginantis. Atvykusius į kasyklos zoną mus elektriniu keltuvu atskiriamis grupėmis nuleisdavo į šachtą, kuri turėjo keletą lygių su daugybe štrekų.

Kai atvykome, Elgen Ugolyje buvo apie 12 naujų veikiančių šachtų, o kiek senų, net nežinau. Pirmieji vertikalūs tuneliai (apie 50–100 metrų) buvo kasami iki pirmojo anglies klodo. Tada anglis būdavo gręžiama ir sprogdinama. Pastarąjį darbą atlikdavo civiliai darbininkai. Vėliau anglį kasdavo horizontaliai, padarant platų tunelį. Šioje amžino įšalo Kolymos žemėje pirmuose „horizontuose“ nereikėjo medinių atramų, kad šachta neįgriūtų. Tai buvo daroma tik penktajame „horizonte“ ir giliau. Iškasus vertikalų šulinį iki pirmojo anglies klodo (horizontalo), tuo pačiu metu už 200 metrų buvo kasamas antras, o vėliau ir trečias vertikalus šulinys. Virš pirmojo šulinio buvo montuojamas pakėlimo mechanizmas liftui, kuriuo pakeldavo ir anglį, ir kalnakasius nuleisdavo. Antrame šulinyje įstatydavo galingą ventiliatorių. Na, o trečiasis buvo skirtas avariniam atvejui. Jame įrengdavo stačias medines kopėčias.

Giliai po žeme iškasti aukštai buvo vadinami „horizontalais“, o juose esantys magistraliniai tuneliai – štrekais. Štrekuose buvo nutiesti bėgiai, kuriais kursavo vagonėliai su anglimi. Karo metu iš Amerikos buvo atgabenta galinga anglių gręžimo mašina – 12 grąžtų kombainas, varomas elektros variklio. Specialiai jam buvo nutiestos dvi eilės bėgių. Iš pradžių kombainą prižiūrėjo patys amerikiečių inžinieriai. Karui pasibaigus, kai po pusės metų amerikoniai išvyko, rusų „prižiūrimas“ kombainas greit sugedo. Nesugebėję sutaisyti, rusai paliko jį rūdyti po žeme. Tam kombainui pakeisti iš „išva-duotos“ Europos rusai atsivežė daug naujos ir pigios darbo jėgos – politinius kalinius. Ir amerikiečių dovanota elektrinė vėl turėjo užtektinai akmens anglies, o „brolių kapuose“ daugėjo kaulų...

Lebiodka

Pradžioje po žeme man teko dirbti prie elektra varomo vinčo (rus. *lebiodka*, liet. gervė), šiuo įtaisu iš anglies kirtavietės („diagonalės“) į „magistralės“ štreką lynu traukdavau vagonėlius su anglimi bei nuleisdavau tuščius žemyn. Kai per nelygias bėgių sandūras tempiamas vagonėlis išvirsdavo, aš sustabdęs *lebiodką* turėdavau leisti žemyn ir su dviem padėjėjais vėl pastatyti jį ant bėgių. Paprastai pakelti anglimi prikrauto vagonėlio būdavo neįmanoma net trimis vyrams, todėl pirmiausia jį visiškai iškraudavome, pastatydavome ant bėgių, o paskui iš naujo pakraudavome. Taip per pamainą pasitaikydavo po 2–3 kartus.

Sykį neištvėręs tokio nereikalingo darbo ir gaišaties kreipiausi į gruzinų tautybės *brigadyrių* (kriminalinį), kad šis duotų komandą nors kiek sutvarkyti požeminius bėgius. Brigadininkas į mano iniciatyvą tik numojo ranka, sakydamas, kad geležinkelio remontininkų brigada ir taip apkrauta darbais, kad nespėja magistralinių bėgių taisyti. Aš puikiai žinojau, jog tą lengvesnį, privilegijuotą darbą tada daugiausia „dirbo“, o tiksliau, privalėjo dirbti, jo kastos atstovai.

Vakare po visų procedūrų, dar prieš užrakinant barakus nakčiai, kasdien būdavo paskutinis patikrinimas – skaičiuodavo kalinius. Tam tikslui brigada būdavo viduje išrikiuojama priešais gultus, o brigadininkas paskelbdavo darbo dienos rezultatus ir paskirstydavo darbus rytdienai. Taip buvo ir ši vakarą. Stovėdamas pirmoje rikiuotės eilėje ir klausydamasis dienos suvestinės supratau, kad *brigadyrius* pabrėžtinai neigiamai įvertindamas praėjusios pamainos rezultatus, atvirai nukreipia visą dėmesį į mane. Keldamas balsą ir vis artėdamas, jis tiesiai įvardijo mane kaip didžiausią „socialistinio darbo“ planų žlugdytoją. Maža to, jis priėjęs arčiau staiga sustaugė „*sabotažnik!*“ (sabotuotojas!) ir visų akivaizdoje netikėtai trenkė man kumščiu į veidą.

Mane ištiko šokas. Tuo metu dar nebuvau išsekęs fiziškai, tad nenugriuvau. Nieko nelaukdamas ir pasitikėdamas savo jėgomis voriau

atsakomąjį, šiek tiek galingesnį, smūgį. Gavęs atgal, vagis atsitrenkė į barako sieną. Bet tai buvo tik pradžia. Užvirė *brigadyrius* gruziniškas kraujas. Šiurpiai surikęs „*Ubjuuu bliaaafjšyst!*“ (Užmušiu b****, fašiste!), jis staigiai prišoko prie *narų* ir, nuplėšęs kraštinę lentą, visa jėga užsimojo ją trenkti man per galvą. Aplinkui gretose stovėję vyrai pasitraukė į šalis jau po mano „atsakymo“. Nežinia, kuo viskas būtų pasibaigę, jeigu ne vienas drąsus ir garbingas armėnų tautybės kalinys. Gelbėdamas mano makaulę, jis priėmė smūgį pakišdamas savo ranką. Lūžtant armėno rankai aš suspėjau „persigrupuoti jėgas“. Pamatęs, kad mane užstoja tik vienas senyvo amžiaus žmogus (keli broliai lietuviai sulindo tarp gultų), aš jau buvau bebėgąs į tambūrą. Kaip tik tuo metu, kaip ir kiekvieną vakarą, į baraką įžengė govada enkavėdystų: karininkas – *kūmas* (pagrindinis NKVD lagerio operatyvininkas, kurio pagrindinė užduotis buvo verbuoti *stukačius* ir per juos stebėti bei kontroliuoti politinius kalinius) bei dar keli juos lydėję prižiūrėtojai. Turbūt pakeliui jie išgirdo triukšmą ir suprato, kad čia įvyko ČP (rus. *čerezvyšainoje proišestvije*; liet. nenumatytas įvykis) – incidentas, vertas jų dėmesio. Atvykus viršininkams aistros aprimo. Tas seniokas armėnas viską paliudijo mano naudai. Tą patį vakarą aš buvau paskirtas į kitą brigadą ir išvestas į kitą baraką. Vėliau tame pačiame lageryje dar turėjau progos susitikti su tuo armėnu ir galėjau jam padėkoti už išgelbėtą gyvybę. Senukas su sulaužyta ranka visą mėnesį išgulėjo ligoninėje, o *brigadyrius*, gavęs 10 parų karcerio, buvo pažemintas iki eilinio darbininko.

Norma

Iš pradžių mūsų, kaip naujokų be kalnakasybos įgūdžių, uždarbis nebuvo kontroliuojamas, todėl gaudavome tą pačią, kaip ir turintys stažą, duonos normą. Bet tai tęsėsi neilgai. Senesnieji kaliniai nenorėjo taikytis su tokia nelygybe ir apskundė brigadininkams, kad mes esą tinginiaujame. Ne kartą teko gauti pylos nuo kalinių veteranų, kurie, mano manymu, dirbo ne ką

sunkiau nei mes. Man, nepratusiam žarstyti lopeta anglis, kartais atrodė, kad yra net priešingai. Kad patyręs kalnakasybos „specialistas“ tausoja savo jėgas mano sąskaita. Baigiantis pamainai taip nuvardavau, kad vos pavilkdavau kojas.

Pamainos viduryje, po 6 valandų darbo, į šachtą atgabendavo pietus: po 300 g duonos, silkę ir puodelį arbatos. Šio davinio laukdavome kaip išganymo. Bet po valandos jau svajodavome apie vakarienę.

Dviese su kitu kaliniu akmens anglį kasdavome ir kraudavome į vagonėlį. Kai pripildydavome tą vagonėlį, reikėdavo bėgiais jį nustumti apie 200 metrų iki iškrovimo vietos. Vagonėlyje tilpo iki tonos anglies. Dabar neprisimenu tos normos, kurią privalėdavome prikasti per pamainą, bet ji buvo tokia didelė, kad neturėjome laiko ilsėtis. Mūsų „socialistinio darbo našumą“ prižiūrėjo civilis darbų vykdytojas. Baigiantis pamainai jis detalčiai suskaičiuodavo visus atliktus darbus, kad vėliau lagerio administracijai galėtų perduoti kiekvienos brigados „išdirbį“. Nuo to priklausė, kiek šaukštų košės ar šlapios duonos gramų gausime, kai grįšime į lagerį. Tokia „lietuvių tautos mokytojo ir draugo“ Stalino kuruojama dvidešimtojo amžiaus vergų išnaudojimo sistema, kai nuo išdirbio procentų priklausė gaunamo maisto kiekis, be kurio Sibire negalėtum pastovėti ant kojų, vertė mus tapti „socialistinio darbo didvyriais“.

Nežinau, ar tyčia, bet kartais atsitikdavo taip, kad, nutrūkus elektros srovei, į žemės paviršių mums reikėdavo lipti stačiomis atsarginėmis kopėčiomis. Mums, išvargusiems po 10–12 valandų įtempto fizinio darbo, amžinai alkaniems, buvo neapsakomai sunku sugrįžti iš 600; 800; 1 000; 1 200 metrų gylio šachtų. Kopimas tais pragaro laiptais buvo pati žiauriausia kankynė. Ropšdavomės pasiilsėdami kiekviename „horizonte“ esančiose aikštelėse. Kai dar buvome nepatyrę, tai iš pradžių lipome visi kartu, vienas paskui kitą. Bet kai įvyko keli nelaimingi atsitikimai – neištvėręs nuovargio kaliny nukrisdavo žemyn, pakeliui nusinešdamas dar kelis, – tapome

atsargesni ir vienu kartu lipdavome tik po du tris žmones. Kiti laukdavo tarpinėse „horizontų“ stotelėse. Toks kopimas užtrukdavo 2–3 valandas. Tris kartus patyriau šį pragarą.

Metanas

Vieną dieną *brigadyrius* Liutsas (taip trumpai vadinome Pavolgio vokių Ludvigą) mane su porininku (regis, jo pavardė Semenichinas) navedė prie vienos senos „diagonalės“ (šachtos kirtavietės), kur dar buvo likę nemažai anglies. Pristūmę vagonėlį kuo arčiau tos aklinos nišos, mes pasiskirstėme darbais. Paeiliui vienas turėjo lįsti į „diagonalę“ ir padavinėti anglį likusiajam apačioje. Kai susidarydavo anglies krūva, ją turėdavome sukrauti į vagonėlį. Pirmasis pasisiūlė labiau patyręs mano likimo brolis. Įlindęs aukščiau ir giliau į vadinamąją *piečką* (krosnį), jis iš ten man stūmė anglis žemyn. O aš savo ruožtu jau galėdamas stovėti visu ūgiu, lopeta permetinėčiau tuos gabalus arčiau stovinio ant bėgių vagonėlio. Abu plūšėjome nesustodami ir susikoncentravę tik į savo darbą, kad spėtume įvykdyti privalomą normą. Staiga supratau, kad aš darbuojuosi vienas, o mano porininkas anglies man nebepaduoda.

– *Počemū uglia nepadajoš? Užė usta?* (Kodėl anglies nebepaduodi? Jau pavargai?) – paklausiau *naparniko* atsikūkęs.

Neišgirdęs atsakymo dar kelis kartus garsiau pakartočiau tą patį. Niekas neatsiliepė – tylą. Buvo girdėti tik mano vargas alsavimas. Suvokiau, kad įvyko kažkas negero. Staigiai mečiau lopetą ir puolau gilyn į *piečką*. Tamsioje nesimatė nei angliakasio, nei jo žibintėlio, pritvirtinto prie ausinės kepurės. Angoje buvo prigrūsta tiek anglies, kad man beliko tik šliaužte šliaužti. Staiga pajutau kažkokį kvapą ir man pradėjo svaigti galva. Suvokiau, kad prarandu jėgas. Kiek įmanydamas stengiausi dar pašliaužti į priekį paspirdamas anglis žemyn ir šaukdamas Semenichiną. Pagaliau lyg ir pasigirdo kažkoks balsas. Veikia pirštų galais užčiuopiau porininko koją. Apsidžiaugiau, kad prisikasiau iki jo, bet staiga mane apėmė neviltis – juk mano jėgos

baigiasi, sąmonė temsta, vadinasi nei jam galėsiu padėti, nei pats sugebėsiu išsikapanoti iš šios skylės.

Kadangi mes dirbome atokioje nuo šachtos „magistralės“ vietoje, tad apie jokią pagalbą nebuvo ir kalbos. Be abejo, ruseno kažkokia viltis, kad įvyks stebuklas – kas nors šiuo urvu turėtų šliaužti... Ačiū Dievui, kad nebuvau visiškai praradęs sąmonės. Veikiausiai išgąstis man sutelkė jėgas, ir aš iš paskutiniųjų ėmiau kapanotis atgal, tempdamas paskui save apalpusį Semenichiną. Kai pagaliau ištraukiau jį leisyty iš *piečkos* gilumos, pats pasijutau gerokai apdujęs. Atitempiau likimo draugą prie vagonėlio – čia buvo gaivesnio oro. Giliai įkvėpdamas stengiausi atgauti jėgas. Staiga pamačiau, kad ir *naparnikas* pradėjo rodyti pirmuosius gyvybės požymius. Kai šiek tiek atsikvošėjo, jis pradėjo nei iš šio, nei iš to nesąmoningai kvatotis ir be perstojo kažką kalbėti. Ką sakė, niekaip negalėjau suprasti. Man pasirodė, kad jis išprotėjo. Palikau jį kažkuriam laikui ramybėje, nes ir pačiam dar stipriai svaigo galva. Bet po kokio pusvalandžio likimo draugas nusiramino ir atsipeikėjo, lyg po narkozės. Sakė, kad dirbdamas *piečkoje* nieko ypatingo nepajuto, tik kažkiek ėmė svaigti galva ir suėmė miegas, o toliau jis nieko nebeatsiminė – nei kaip prarado sąmonę, nei kaip kvatojo atsigavęs, nei iš kur dabar čia atsiradęs. Teko jam viską smulkiai atpasakoti. Beje, Semenichinas buvo labai mandagus, sąžiningas ir darbštus žmogus. Baptistas, pagal savo religinius įsitikinimus, už kuriuos, atrodo, ir kentėjo.

Po šio įvykio mes sukovėme paruoštą anglį į vagonėlį, nustumėme jį kitur ir nebedirbome toje nuodingoje *piečkoje*. Likusią normos dalį kasėme jau iš kitos vietos. Tik vėliau sužinojome, kad buvome apsinaudiję labai pavojingomis metano dujomis – niekas gi nebuvo įspėjęs, kad šachtose jų būna.

Šaltis

Magadano sritis, dar vadinama Kolyma, išsiskyrė savo atšiauriu klimatu. Šalčiai čia negailestingi – temperatūra nukrisdavo net iki –71° C, o žiema

karaliaudavo apie devynis mėnesius. Kita metų dalis – vasara. Šie du metų laikai tarpusavyje pasidalino dieną ir naktį. Visi žinojome populiarią rusišką ketureilį: „Kolyma, Kolyma... / Čiudnaja planeta – / Dvenadcatj mesiacav zima, / A astalnoje – leto.“ (Kolyma, Kolyma... / Keistoji planeta – / Dvylika mėnesių – žiema, / O kiti – vasara.)

Žiemą beveik 6 mėnesius nuolat būdavo naktis, tai elektros lemputės šviesdavo ištisą parą, o vasarą nuolat būdavo diena – Saulė nusileisdavo už horizonto tik iki pusės ir netrukus vėl pakildavo. Žiemą dažnai galėdavome pamatyti fantastiškas poliarinių naktų pašvaistes – neapsakomo grožio šviesos stulpus, jie žaižaruodami įvairiomis spalvomis tai kildavo, tai vėl leisdavosi dangaus skliaute vis kituose aukščiuose, tačiau alkis, šaltis ir žiauri kasdienybė mus greit sugrąžindavo į realybę ir vėl tapdavome abejingi net ir tokiems nuostabiems gamtos stebuklams kaip šiaurės pašvaistė.

Šiame lageryje su manimi kalėjo

Vidmantas Bliūdžius, Alfonsas Skuškauskas, Jonas Jasiukaitis, Stankevičius (iš Marijampolės, atrodo, Vladas) ir daug kitų lietuvių, kurių vardų bei pavardžių jau neatsimenu.

Morožka

Pasinaudodami dar vokiečių okupacijos metais sukurtos organizacijos Lietuvos laisvės armijos (LLA) vardu ir populiarumu, emgėbistų kontroliuojami provokatoriai po karo verbuodavo nuoširdų nepatyrusį Lietuvos jaunimą. 1948 metais į tariamos pagrindinės, slaptos organizacijos gretas ištisomis klasėmis rašėsi ne tik moksleivija, bet ir studentija, vyresni jaunuoliai, kitų profesijų žmonės, kurie subrendo jau po „Lietuvos išvadavimo“ ir troško kuo nors prisidėti kovoje su baisiu okupantu. Nežinojo naivūs žmonės, kad sąrašai su jų pavardėmis ir slapyvardžiais iš karto patekdavo į enkavėdistų rankas. Visa tų vargšų jaunuolių pagrindinė veikla ir kova tuo ir užsibaig-

davo, kad jie palengvindavo čekistams darbą atskiriant „darbo žmones“ nuo „liaudies priešų“. Atsimenu iš pasakojimų, kad Kaune verbavimu užsiėmė, kažkokia Žaliukaitė, kuri palaikė ryšį su MGB. Daug 1948 m. LLA Lietuvos valymo operacijos aukų man vėliau teko sutikti kalėjimuose ir lageriuose. Vieni jų neišlaikė tardymų, kiti mirė badu ar buvo nužudyti, buvo ir tokių, kuriuos čekistai perverbavo darbui prieš savo tautiečius. Taip paleckiai, snieckai ir kiti bolševikų teroristai tęsė nesibaigiantį lietuvių tautos genocidą.

Kartu su manim į Elgen Ugolį, nelaimė, pakliuvo ir du guvūs lietuvių jaunuoliai, suimti 1948 m. kaip LLA nariai. Abu jie buvo Kauno vidurinės mokyklos moksleiviai, šešiolikmečiai septyniolikmečiai – ne daugiau. Viena jų slapyvardis, atsimenu, buvo *Prezidentas*. Gavo po nedaug – tik po dešimtmetį nelaisvės.

Vieną vasaros dieną tie moksleiviai pateko į mūsų brigadą darbui šachtose. Įpusėjus 12 valandų pamainai,

pietų pertraukos metu jie kažkur pranyko. Niekas jų tuomet nepasigedo ir neieškojo. Papietavę visi grįžome prie darbų ir laukėme, kad kuo greičiau pasibaigtų dar viena vergiško darbo diena. Dviejų kalinių sargyba pasigedo tik tuomet, kai po darbų visi buvome iškelti į paviršių, išrikiuoti ir suskaičiuoti. Tikėdamiesi, kad gal įvyko klaida, enkavėdistai mus perskaičiavo kelis kartus. Bet kiekvieną kartą pritrūkdavo tų dviejų. Tuomet sargyba sukruto. Visame lageryje ir aplinkinėse teritorijose buvo paskelbta ČP (nepaprastoji padėtis).

Visą mūsų išrikiuotą pamainą apsupo įtūžę sargybiniai ir susodino ant žemės. Taip pat buvo pasielgta ir su naktine kalinių pamaina, kuri laukė zonoje prie vachtos. Tuoj į šachtą buvo nuleisti visi *brigadyriai* bei prižiūrėtojai, kad ieškotų dviejų dingusių kalinių. Išnaršę visus štrekus, visus užkaborius, nieko nerado. Tada mūsų sargybos viršininkai iš lagerio iškviatė papildomą būrį čekistų su šunimis. Visi sunerimę, išvargę ir išalkę turėjome sėdėti, kol atvyks šis pastiprinimas ir išieškos šachtą bei apsupties zoną. Pasitelkę šunis pradingėlių ieškojo netgi mūsų pamainos iškassenose. Po kokių trijų valandų bergždžių paieškų sužvėrėję sargybiniai keikdamiesi bei trunkdamiesi šautuvų buožėmis liepė mums stotis ir it avių bandą bėgte varė į lagerį. Prie lagerio vartų dar kartą skaičiavo, o įleidę į zoną įsakė visiems žygiuoti į savo barakus. Spardydami ir kumščiuodami jie suvarė mus į barakus ir užrakino iš lauko duris. Tą vakarą nedavė jokios vakarienės.

Iš ryto, po pusryčių, buvome vėl suvaryti į barakus, ir tik apie 10 valandą vėl buvome rikiuojami prie vachtos patikrinimui ir skyrimui į darbus. Atsukti į lagerio vartus buvome priversti žiūrėti į du apnuogintus ir žiauriai neatpažįstamai sumaitotus žmonių kūnus. Tai buvo tie patys lietuvių moksleiviai, išniekinti ir numesti šalia zonos vartų sargybinių būdelės. Iš vachtos su nugalėtojo povyza išlindo *Berlago* kalinių pagrindinis „sielovadininkas“ *kūmas* ir visiems garsiai pareiškė:

– Taip nutiks kiekvienam, kuris mėgins pabėgti iš lagerio!

Vėliau per kitus kalinius iš vieno

plepaus sargybinio, su šunimi dalyvausio „pabėgėlių“ paieškoje, sužinojome, kaip viskas įvyko. Kai pietų pertraukėlės metu šie du draugai prapuolė iš visų akiračio, jie, beslėpė, nėdami, ko gero, visai atsitiktinai buvo suradę įėjimą į seną štreką, kuris buvo užkaltas lentomis. Vedini valiūkiško smalsumo, matyt, atplėšė pora lentų, o įlindę vidun, angą užmaskavo, kad niekas nepastebėtų. Vėliau, lįsdami siaura anga gilyn, galėjo patekti į seniai išdirbtą neveikiančią šachtą, kurios labirintuose turbūt ir pasiklydo.

Ieškodami kelio atgal, jie netyčia surado laiptus – išėjimą į paviršių. Užkopę tais laiptais jie netikėtai iškilo į kasyklos zonoje, kurios nesaugojo ginkluotos apsaugos žiedas. Įlindę laukan jie čia pamatė daug Kolymos mėlynių (*morožka*). Alkani ir pervargę jie saujom rinko ir valgė tas Kolymos uogas iki pat sutemų, nieko negalvodami apie savo likimą. Prisivalgę čia tarp uogienojų ir užmigo. Apie 8 valandą ryto juodu saldžiai miegančius prie apleistos šachtos angos ir užtiko įsiutusi čekistų šunauja. Prišokęs NKVD karininkas juos dar miegančius nužudė šūvais į galvą, o du sužvėrėję eiliniai kareiviai be perstojo badė durtuvais.

– *Chvatit*, – „švelniai“ pasakė vadas ir ši kiekvieno enkavėdisto širdžiai ir akiai miela egzekucija buvo baigta.

Krauju pasrūvę lietuvių kūnai buvo atvežti ir numesti prie lagerio vartų, kad juos gerai matytų visi kaliniai. Todėl mūsų ryte ir neišleido į darbus, kol nepamatėme čekistų „darbų“. Po trijų dienų prie vachtos jų jau nebuvo.

Pasiklydę moksleiviai net nesiruošė bėgti, jie veikiausiai tikėjosi, kad anksčiau ar vėliau juos kas nors suras ir grąžins į lagerį. Savo draugams pavaišinti jie buvo pririnkę pilną švarkelį mėlynių...

OP

Šiame lageryje patyriau daug skausmo ir vargo. Sunkiai dirbdamas Elgen Ugolio anglių kasykloje ir kankinamas nuolatinio alkio po keleto mėnesių visiškai išsekau. Aš netekau daug svorio. Vis sunkiau buvo ne

tik dirbti, bet ir nueiti iki šachtos, jau nekalbant apie kankinamą grįžimą. Pučiant smarkesniai vėjui buvo sunkoka išsilaikyti ant kojų. Išsekus jėgoms, sumažėjo mano „socialistiniai išdirbiai“, todėl gaudavau vis mažiau košės. Jaučiau, kad greitai laiku daugiau tokio gyvenimo nebeištversiu ir būsiu nurašytas į „brolių kapus“, kaip ir tūkstančiai tų kurie ten vienaip ar kitaip pateko į amžinojo poilsio zoną. Tapau distrofik. Gyvenau tik iš inercijos, lyg kokiame košmariškame sapne.

Kasdami anglis greitai apsinešdavome anglies dulkėmis. Per pamainą jų prisikvėpuodavome iki valiai. Jos taip gausiai prilipdavo prie mūsų prakaituotų veidų, kad pamainos pabaigoje atrodydavome juodi kaip velniai – šachtos tamsoje apšviesti žibintėlių bolavo tik mūsų akys ir dantys.

Sykį baigiantis darbo pamainai neištveręs nusimoviau pirštinę, ir besikasydamas nuo dešinio skruosto nusikrapščiau įkyriai niežtinį spuogą. To man tik ir tereikėjo. Po poros valandų man pačiam netikėtai susmukau darbo vietoje – praradau sąmonę. Prasidėjo kraujo užkrėtimas. Bet apie tai sužinojau vėliau. Iš dviejų vatinių *bušlatų* vyrai padarė neštuvus ir tik pasibaigus pamainai kartu su visa kolona nunešė mane į lagerį ir pristatė į *OP* (rus. *ozdarovitelnyj punkt*, liet. sveikatos atstatymo punktas).

Tai buvo atskiras barakas, tariau lagerio ligoninė, kurioje „gydėsi“ *dochodiagos* (klipatos) – nuo alinančio darbo ir alkio išsekę kaliniai. *Berlago* *OP* vadovavo represuotas Pavolgio vokiečių kilmės gydytojas – chirurgas, profesorius (kaip jį vadino) Kopfas. Šis geros širdies Daktaras (iš didžiosios raidės) komunistų nelaisvėje jau buvo iškalėjęs daugiau nei 10 metų, todėl gerai suprato kalinių būseną ir stengėsi kiek įmanoma gelbėti mūsų gyvybes arba bent kiek palengvinti mūsų kančias. Daktarui Kopfui ir aš liksiu amžinai skolingas už tai, kad ištraukė iš mirties nagų. Pamatęs mano ištinusį ir pamėlusį žandą jis iškart suprato, kad tai kraujo užkrėtimas. Po nedidelės operacijos ir antibiotikų dozės aš greitai pasijutau geriau.

Atneštas į „ligoninę“ svėriau tik 52 kilogramus. Tai mano asmeninis

„rekordas“. Būdamas 178 cm ūgio atrodžiau ganėtinai lieknas. *OP* man buvo nustatyta ir pripažinta diagnozė – distrofija. Nežiūrint „įspūdingų“ duomenų, buvau vienas iš fiziškai stipresnių *OP dochodiagų*. Nors ir visi atrodė kaip vaikščiojantys lavonai, bet aš jaučiausi kiek pranašesnis. Kadangi etatinis *OP* sanitaras būdavo labai užimtas, nes padėdavo Doktorui, tai ir pasirodydavo tik tada, kai reikėdavo suleisti vaistus ar išdalinti tabletes. Taigi, „palatoje“ man teko naujos – sanitaro – pareigos. Turėjau prižiūrėti silpnesnius ligonius. Dauguma čia gulinių klipatų vos sugebėdavo nueiti iki tualetų. Kai kurie buvo tiek išsekę, kad nepaeidavo ar nesusėdavo, tai viską darydavo po savimi, lovoje. Stipresnieji buvo guldomi antrame *narų* aukšte, bet ir jie, mėgindami atsikelti, kartais krisdavo ant grindų ir kaulų maišai, susitrenkdavo, susižalodavo. Todėl dieną ir naktį, jeigu nemiegodavau, aš padėdavau išsiropšti iš gultų tiems ligoniams, nuvesdavau juos į išvietę ir atgal.

Pirmosiomis dienomis, kol dar buvau nepripratęs, mane labai jaudino itin neįprasta dvasinė daugumos ligonių būseną. Man buvo sunku suprasti jų keistą elgesį. Jų judesiai ir kalba atrodė lyg suvaikėjusių ar protiškai atsilikusių senelių. Nors dauguma buvo jauni subrendę vyrai, jie kalbėjo labai lėtai ir plonais, lyg mažų vaikų balsais. Turėdavau kantriai laukti, kol jie išsakys, ko nori.

Mus čia maitino tris kartus per dieną „pagerintu“ maistu. Gaudavome po 200 g šlapios duonos, po 700 g „pieniškos“ (pieno miltelių) ryžių sriubos ir po 400 g įvairių kruopų košės. Kiekvieną rytą prieš valgį mums duodavo po vieną valgomąjį šaukštą žuvų taukų. Šie žuvų taukai buvo Doktaro Kopfo iniciatyva. Tai jis išsireikalavo iš administracijos. Jie man labai padėjo atsigausti ir palaikė mano gyvybę.

Etatinis sanitaras, dalinantis žuvų taukus, labai griežtai reikalaudavo, kad ligoniai tuoj pat juos prarytų. Iš pradžių nesupratau, kodėl taip daroma, nes man pačiam tie taukai

atrodė naudingi ir visai skanūs. Mano distrofiko organizmas dar nebuvo taip išsekintas, kad paliestų smegenis, todėl su nuostaba stebėjau, kaip elgėsi kiti ligoniai, kai sanitaras išeidavo. Pasirodo, kad dauguma *dochodiagų* čia buvo susigalvoję savotišką žaidimą su tais žuvų taukais. Kiekvienas jau prieš tai pasiruošdavo „akcijai“, savo duonos porcijose įspausdami nedideles duobutes. Kai tik neva sugirdęs žuvies taukus sanitaras išeidavo, jie visi, kaip susitarę, išspausdavo burnoje užlaikytus taukus į savo duonos „formeles“. Vėliau patenkinti kaip vaikai, apgavę mokytoją, lauždavo po trupinėlių duonos, mirkydavo į duobelę ir lėtai su pasigardžiovimu valgydavo. Toks kasdieninis ritualas jiems buvo didelė pramoga.

Mano palatoje ant dviejų aukštų *narų* gulėjo 16 įvairių tautybių *dochodiagų*. Tarp jų buvo net vienas škotas – Didžiosios Britanijos karališkosios gvardijos Jos Didenybės Karalienės Elžbietos garbės sargybos 35–38 metų amžiaus seržantas. *KGB*

agentai jį pagrobė Berlyno priemiestyje, slapta nugabeno į Maskvą ir uždarė į Butyrkų kalėjimą. Ten tardydami išlaikė apie šešis mėnesius ir be jokio teismo atvežė į šį lagerį. Škotas sirgo dizenterija ir po 10 dienų mirė. Paskutinę savaitę jis jau nieko nevalgė. Kai jo griaučius išnešė, *dochodiagos* skubiai išsidalino savaitinį mirusiojo duonos davinį, kuris buvo jo spintelėje prie lovos. Aš jiems mėginau sutrukdėti, įspėdamas, kad ir jie apsirgs dizenterija. Bet, nepaisydami realios grėsmės, visi kaip *smakai* surijo supelijusią škoto duonelę.

Atsimenu buvo ir vienas jugoslavas (taip pat pagrobtas iš Berlyno). Jo pavardę Branko Markovič atsimenu iki šiol, nes jis niekaip negalėjo susitaisyti su savo padėtimi ir be perstojo visiems kartodavo rusiškai: „Jeigu tik generolas Broz Tito sužinotų, kur aš pakliuvau, būtinai ištrauktų mane iš čia! O visą Sovietų Sąjungą paverstų pelenų krūva...“, – koneveikė nesustodamas ne tik Sovietų Sąjungą, bet ir visų tautų mokytoją ir draugą *tovariščiu* Staliną.

Jugoslavas didžiavosi, kad buvo Broz Tito asmens sargybinis. Po pagrobimo abiejų šių vyrų likimas buvo panašus. Jis taip pat buvo slapta nugabentas į Maskvą ir uždarytas garsiajame Butyrkų kalėjime. Ten tardomas iškėlė 6 mėnesius. Paskui kaip „imperializmo“ šnipas buvo išvežtas į lagerį atidirbti už savo „nusikaltimus tarybinei liaudžiai“. Jie abu bei dar trys klipatos iš mūsų palatos sirgo dizenterija. Jų visų likimas buvo vienodas – mirtis nuo išsekimo ir „brolių kapai“. Išskyrus tik vieną ukrainietį, kuriam tada pasisekė išgyventi.

Šalia mūsų palatos mažame kambaryje buvo įsikūręs lezginų tautybės stomatologas-dantų technikas. Turėjau progą ir su juo susipažinti. Kai pamatė, kad aš reguliariai šluoju, bei plaunu savo palatos grindis, jis paprašė manęs ir jo kuklų „kabinėtą“ prižiūrėti. Aš lengvai sutikau, nes tam turėjau pakankamai laisvo laiko. Stomatologas už darbą atsidėkavo – kai grįždavo iš už zonos esančios gyvenvietės, visuomet atnešdavo gerą gabalą duonos su įspaustu 20 g sviesto gabalėliu. Taip lezginas

nemažai prisidėjo prie mano jėgų atstatymo. Jau po trijų mėnesių aš taip sustiprėjau, kad buvau išrašytas iš *OP* ir grįžau į darbą.

***Dochodiagy* brigada**

Įlėjęs į baraką ant mano gulto radau po naktinės pamainos miegantį Semenichiną. Po kurio laiko jis prabudo ir mane informavo, kad aš esu atleistas nuo darbo šachtoje ir dabar turėsiu darbuotis žemės paviršiuje. Tai mane, žinoma, pradžiugino. Vakare, grįžus dieninei pamainai, aš su savo maišeliu buvau nuvestas į kitą baraką. Ten gyveno kaliniai, kuriems jau nereikėjo dalintis savo guoliu, nes visi dirbo paviršiaus darbus viena, dienine, pamaina.

Kitos dienos ryte mane paskyrė dirbti į elektrinės teritoriją, geležinkeliečių brigadą, jeigu ją galima būtų taip vadinti. Ją sudarė dvylika brolių lietuvių ir trys ukrainiečių naujokai. Kartu su kitais penkiolika vėjo plaikstomų gyvųjų lavonų aš turėjau tvarkyti

siaurojo geležinkelio bėgius. Penkiolika vaikščiojančių griaučių patikėjo prižiūrėti vienam civiliui tarnautojui. Tai buvo apie 70 metų amžiaus gan padorus, inteligentiškos išvaizdos, o svarbiausia – geros širdies žmogus. Veikiausiai buvęs tremtinys ar kalinys. Jo vardas ir tėvavardis nebuvo slaviški. Nors iš pradžių buvo paskirtas *brigadyrius* iš ukrainiečių kalinių būrio, bet seno civilio dėka šis greitai buvo nusodintas ir dirbo kartu su visais.

Po rytinio patikrinimo seniokas mus pasiimdavo nuo *vachtos* ir vienas, be jokios sargybos, nusivesdavo prie siaurojo geležinkelio linijos. Davęs užduotį kuriam laikui dingdavo. Po kokios valandos jis grįždavo su maišeliu ir visus surinkęs į vieną vietą liepdavo išsidalinti maišelio turinį – duonos ir pyrago džiūvėsius. Mes tarytum Švenčiausiąjį sakramentą – Komunią – atsargiai išsidalindavome viską po lygiai, gramas į gramą. Po šios ceremonijos mūsų gerasis prižiūrėtojas iš kišenių išsitraukdavo kelis nemažus gabalus rafinuoto cukraus,

juos suskaldęs, pats visiems padalin-davo, primygtinai reikalaudamas viską suvalgyti – nepalikti nei menkiausio trupinėlio. Kitaip, sakė, jis galįs patekti į didelę nemalonę. Nors daugelis labai norėjome atsidėti išsinešimui kąsnelį kitą, ypač cukraus, bet visuomet su-pratingai viską suvalgydavome.

Taip pasistiprinę, mes dar ir su geromis poilsio pertraukomis atlik-davome visas reikalaujamas darbo užduotis. Tai buvo nesunkus darbas. Kai kur po pabėgiais (*špalomis*) mums reikėjo pritrombuoti smulkios granito skaldos, kuri buvo čia pat. Vieni, pa-kišę svertus (*dalbas*) po bėgiais, juos šiek tiek kartu su pabėgiais pakeldavo, o kiti tuo tarpu su medinėm trombuo-tėm prigrūdavo skaldos.

Tas inžinierius, kaip jis pats save pa-sivadino, darbe mūsų visai nespaudė ir beveik kas antrą dieną, kaip minėjau, pamalonindavo maistu. Prižiūrėtojas dažnai darydavo poilsio valandėles – *perekūrus*, kurių metu subūręs visus prie laužo pasišildyti, pasakodavo visokias istorijas. Iš jo daug ką suži-nojome apie amerikietiškos elektrinės statybą.

Tokį ganėtinai lengvą geležinke-lietiską darbą man teko dirbti apie mėnesį laiko, kol atsigavau fiziškai.

Kroviko darbas

Kai sustiprėjau, mane paskyrė rimtesniam darbui, bet į šachtą jau nebevarė. Buvau paskirtas į kitą darbą žemės paviršiuje, elektrinės terito-rijoje. Kieno dėka aš pakliuvau į šią teritoriją, iki galo taip ir neišsiaiškinau. Veikiausiai mane užtarė tas senukas inžinierius.

Ši zona taip pat buvo aptverta spygliuotos vielos tvora, kurio-je buvo dveji vartai. Vieni kartu su sargybos pastatu, antri, mažesni, į siaurąjį geležinkelį. Pro juos iš šachtų elektroveziais atgabendavo anglis. Virš bėgių ant atramų buvo nutiesta trolėjos linija. Ji elektros srove maitino elektrovezį. Panašiai kaip tramvajų. Elektrovezius aptarnavo vien civiliai tarnautojai.

Čia ir turėjau iškrauti akmens anglį, atgabentą 8 tonų talpos vagonuose. Čia vėlgi dirbome dviese su kitu kali-

niu. Jis buvo ukrainietis. Elektroveziu atveždavo 2 arba 4 vagonus ir juos užstumdavo ant paaukštintos estaka-dos. Tie vagonai specialiai buvo pada-ryti taip, kad jų iškrovimas, palyginti, būtų lengvas ir greitas. Abiejose va-gonų pusėse buvo po 3 į viršų atidaro-mas „duris“, jas atverdavome užlipę į vagoną ant anglių. Su tam tikslui pa-darytu geležiniu strypu-kapliu mes tik atšaudavome skląstį ir pakeldavome medinius dangčius – „duris“, o anglis pačios savaime išbyrėdavo. Mums belikdavo nedaug – tik per vagonų vidurį užsilaikiusias anglis vadinamai-siais šiūpeliais iškrauti. Todėl jau po kokių dviejų ar keturių valandų darbo visi vagonai būdavo ištuštinti. Tuomet tekdavo lūkuriuoti kito sąstato.

Per savo pamainą mes dviese (kiekvienas) turėjome iškrauti po 8–9 vagonus, kuriuose buvo po 6–8 tonas akmens anglies. Pamaina keitėsi kas 10 valandų, tad per daug nenuvarg-davome.

Sykį taip dirbdamas pajutau, kad labai peršti mano kojų nykščius. Tada buvo viena iš tų šalčiausių žiemos dienų Kolymoje, kai temperatūra buvo nukritusi iki –58° C. Netoli estakados, kurioje dirbome, stovėjo transfor-matorinė. Prie jos buvo pastatytas nedidelis priestatukas, įeigu jį būtų galima taip pavadinti. Tai buvo siaura kaip koridorius apie pusantro metro pločio anga, kurioje buvo įrengti du radiatoriai. Ši ankšta patalpa buvo skirta krovikams pasišildyti, kai šie laukdavo, kol nuo kasyklos atriedės kitas sąstatas su anglimis. Iškrovus pirmąjį, aš su porininku ir nuskubėjau į tą „laukiąmajį“. Viduje sukandęs iš skausmo dantis nusiaviau veltinius. Man jie buvo per maži, tad jokių autų neturėjau. Mano nykščių oda pasiliko veltiniuose, kai juos vargais negalais nusimoviau. Pabalę nykščiai nero-dė jokių gyvybės ženklų. Pradžioje mėginau juos atšildyti, atremdamas į šiltą radiatorį, bet tai nepadėjo. Mano *naparnikas* ukrainietis patarė veikiau trinti apšalusius pirštus sniegu. Pamėginau, bet ir ši priemonė jautros nesugrąžino. Tuo metu kaip tik atva-žiavo jau antras sąstatas su anglimis ir man vėl reikėjo autis veltinius ir grįžti į lauką prie krovimo darbų. Pirštų, o gal

ir visų pėdų, nušalimas buvo beveik garantuotas. Laimė, vienas anglis vežiojusio elektrovezio mašinistas – civilis tarnautojas, pamatęs mano padėtį, liepė pasilikti „laukiąmajame“ ir šildytis, kol kojos visiškai atsigaus, o pats vietoj manęs kartu su mano draugu ukrainiečiu iškrovė vagonus. Išeidamas jis dar pažadėjo, kad pasi-rūpins, jog gaučiau pasikeisti tinkamo dydžio veltinius. Iš anksto padėkojau šiam geram žmogui. Kitą dieną aš jau turėjau veltinius, kuriuose tilpo ir autai. Bet dar ilgai teko kentėti, kol užgijo žaizdos. Nedrįsau net užsiminti, kad dėl skausmo atleistų nuo darbų. Baiminausi, kad tik nesugrąžintų į šachtą.

Depe

Pavasarij, gal kokį balandžio mėnesį, kažkaip įsidaršinęs užėjau į elek-trovežių remonto dirbtuves, kurios buvo netoli geležinkelio vartelių. Ten užtikau vieną besidarbuojantį žmogų, kuris mane išvydęs net nuščiuvo iš nuostabos ir ilgai žiūrėjo į mane išplėtęs akis – tarsi būčiau iš kalėjimo pabėgę galvažudys. Aš, taip pat pasi-metęs, priėjau arčiau, pasisveikinau ir paklausiau, ar negalėčiau mažumėlę čia pasišildyti, kol iš kasyklos atveš anglis. Tik tuomet jis šiek tiek atsipei-kėjo ir paklausė:

– *Kak ty siuda papal?* (Kaip tu čia patekai?)

Jam buvo visiškai neįsivaizduojamas ir nesuprantamas dalykas, kad aš, katorgininkas su numeriais, galėjau vienas laisvai vaikščioti po elektrinės zoną. Kai aš jam ramiai paaiškinau, kas aš esu, kad dirbu šioje teritorijoje jau daugiau kaip mėnuo, jis mėgino pateisinti savo išgąstį:

– Anksčiau į elektrinės teritoriją neleisdavo nei vieno politkalinio! Čia dirbo tik seni kriminaliniai – buvę katorgininkai, bei keli civiliniai tarnau-tojai!

Vėliau kiek ilgiau su tuo vyru pa-bendravęs išsipasakojau apie save ir pasidomėjau jo darbu. Pamatęs, kad aš kažkiek nusimanau, jis paklausė:

– Gal norėtum dirbti čia šaltkalviu-re-montininku?

– Nesu tokio darbo ankščiau dirbęs,

bet jeigu Jūs pamokytumėte, aš mielai sutikčiau! – apsidžiaugiau netikėtu pasiūlymu.

Po poros dienų mane iškviėtė brigadininkas ir paklausė:

– Ar tu ką nors supranti apie elektrą?

– Kažkiek suprantu, – atsakiau. –

Teoriškai... Mokiausi gimnazijoje...

Jau kitą dieną buvau priimtas į naują darbą.

Taigi, keletą mėnesių padirbėjęs kroviku, aš patekau į elektrovežių remonto dirbtuvę, kurioje dirbo tik vienas žmogus – civilis tarnautojas Popovas. Dirbtuvė buvo netoli vartų, pro kuriuos iš kasyklos bėgiais veždavo anglis. Viena bėgių atšaka buvo nutiesta į šį pastatą, dar vadinamą elektrovežių depu. Didelėje patalpoje vienintelis meistras Popovas remontavo elektrovežius. Aš buvau paskirtas į *gizeliu* – padėjėju.

Kiek vėliau sužinojau, kad mes buvome pirmieji politiniai kaliniai, įleisti dirbti į elektrinės teritoriją. Depe aš irgi buvau pirmasis politinis. Palyginti su kasykla ar kitais darbais, čia aš pajutau kažkokį laisvės dvelktelėjimą.

Dirbdamas depe turėjau daugiau laisvesnio laiko. Susigalvojau rizikingą būdą, kaip tuo metu užsidirbti papildomo maisto. Vagonuose tarp anglių dažnai atrasdavome miško medžiagų, kuri buvo panaudota šachtų atsparoms. Aš jas surinkdavau ir priskaldydavau malkų, kuriomis apšildydavome dirbtuvę. Dalį atsidėjęs atskirai džiovinau, kol susidarė nemaža krūva. Sulaukęs tinkamos progos, ūkanotą dieną, kai meistras pietavo ar šiaip valandai kitai buvo išėjęs, aš viela susirišau glėbį malkų ir išboginau pro nesaugomus teritorijos vartelius į gyvenvietę. Ši buvo vos už poros šimtų metrų. Pagrindiniai, enkavėdistų saugomi vartai nuo mažųjų buvo nutolę apie 300 metrų, todėl save įtikinau, kad ginkluoti sargybiniai manęs tikrai nepastebės. Toks „pasivaikščiojimas“ galėjo kainuoti gyvybę, bet alkis buvo toks stiprus, kad nutariau rizikuoti.

Kai pasibeldžiau į pirmos, artimiausios gryčios duris, man jas atidarė moteriškė. Pamatęs jos akyse begalinę baimę, paskubomis, kad neužtrenktų durų man prieš nosį, išleminau:

– *Dobryj denj. Ja suchych drov vam prinios...* (Laba diena. Atnešiau jums sausų malkų.)

– *Položi zdesj.* (Padėk čia), – atsi-kvošėjus pasakė ranka rodydama į prieangį ir, neuždariusi durų, dingo. Man pagaugais visas kūnas nuėjo – atsives dabar kokį diedą su enkavėdisto kelnėmis, o tada man galas – būsiu patiestas prie *vachtos* kaip „vaizdinė agitacija“. Laimė, durys vėl plačiau atsivėrė ir išdygusi moteriškė man padavė kažką suvyniotą į laikraštį. Aš jai širdingai padėkojau ir tekinas skuodžiau atgal į savo zoną. Kai laimingai pasiekiau „bazę“ – dirbtuvę, pats nustėrau iš baimės, kurią supratau sukėlęs gyvenvietėje. Aš gi ten pasirodžiau su savo politkalinio uniforma – šapka-*ušanka* su balta „kokarda“ (C-733) ir *bušlatu* su tokiais pat taikiniais ant krūtinės bei nugaros. Bet kurį rusą, išvydusį tokį *zeką* (vieną už zonos ribų!), kaip žaibu trenkia.

Atgavęs žadą išsivyniojau „uždarbį“. Pakete radau apie puskepalį forminės duonos ir net dvi galvutes svogūnų! Čia tai bent! Net apsiputodamas viską akimirksniu susigrūdau į savo nenu-maldomą skrandį.

Popovas pasirodė po kokios valandos. Šį kartą jis buvo blaivus ir greitai užuodė nelemtą svogūnų kvapą. Žiūrėdamas man tiesiai į akis jis paklausė:

– Ar iš namiškių gauni siuntinių?

– Ne. Jokių siuntinių aš iš niekur negaunu, – pasakiau teisybę, nes jau iš anksto buvau pasiruošęs, kaip atsakysiu į antrą jo klausimą:

– O iš kur tu tada gavai svogūnų?

– Iš savo barako draugo, – atsakiau net nemirktelėjęs. Bet kai Popovas pradėjo mane gudriai kamantinėti toliau klausinėdamas smulkmenų, aš greit susimoviau ir buvau priverstas jam atvirai iškloti visą teisybę apie savo žygį už zonos ribų.

Paskui dar kelis kartus pasinaudojau tokiom gerom progom, kai matomumas buvo palankus ir meistras dingdavo ilgesniam laikui. Progų buvo daug, bet jomis aš nepiktnaudžia-vau. Už tas malkas iš vietinių rusų visada gaudavau džiovėsių ar kokį gabalėlį cukraus. Vėliau su baime, kad niekas neužkluptų, grįždavau atgal. Šis „biznis“ man dar pavyko

kelis kartus. Bet jau po pirmojo man rečiau kildavo noras taip rizikuoti. Ir tik meistro Popovo dėka. Išsiaiškinęs „siuntinio“ kilmę, beveik kasdien šis gana rūstokos veido išraiškos ir mažai kalbus žmogus man atnešdavo maisto. Po pusę išilgai perpjauto kepalio forminės duonos. Dažnai ir su sviesto gabalėliu (apie 50 g), įspaustu į vidų. O kartais net kumpio arba rūkytos dešros! Suvyniojęs į baltą skudurėlį jis šią man taip brangią dovaną slėpdavo ant pilvo – užsikišdavo už diržo. Atnešęs skubiai paduodavo ir liepdavo kuo greičiau viską suvalgyti. Pats tuo metu išeidavo iš dirbtuvės „parūkyti“ ir laukdavo, kol aš skubiai sudorosiu visus jo „nusikaltimo“ pėdsakus. Toks jo elgesys buvo ne tik geraširdiškas, bet ir labai rizikingas. Suuodę, kad jis slapta maitina kalinį – „liaudies priešą“, – enkavėdistai jį patį galėjo nuteisti 25 metams nelaisvės.

Mano darbas buvo kaip šaltkalvio. Gavau užduotį tvarkyti pantografus. Pantografu buvo vadinamas prietaisas, tvirtinamas prie elektrovežio kabinos stogo. Jo pagrindinė funkcija buvo perduoti elektros srovę nuo aukštos įtampos oro linijos (trolėjos) į elektro-vežio generatorių. Šis metalinis rėmas didelių šaltčių metu šliauždamas trolėjos sandūromis dažnai sulinkdavo ar net lūždavo per suvirinimo siūles – tiesiog trupėdavo. Man reikėdavo tik atlankstyti, ištiesinti sulenktus strypus ir prisukti atsipalaidavusius varžtus. Nepataisomus pantografus dažnai prisiedavo keisti naujais. Suvirinimo darbus atlikdavo pats meistras. Žiemą darbo buvo daugiau. Vasarą padėdavau meistrai taisyti elektros variklius – generatorius, kai reikėdavo pakeisti ar suremontuoti įvairias detales.

Šaltkalvio-remontininko darbas buvo atliekamas šiltoje uždaroje patalpoje. Bet šiame žvarbiame pasaulio krašte mane dar maloniau nuteikdavo šilti santykiai tarp žmonių. Visi elektrovežių mašinistai buvo civiliai tarnautojai – vietiniai gyventojai ar žmonės, kažkada buvę kriminaliniai kaliniai. Jie uždirbdavo neblogai. Nebadavo. Tad dažnai savo elektrovežių kabinų matomose vietose palikdavo sumuštinių arba rūkalų. Taip „užmirštami“ gėrybes,

jie tikėjosi, kad aš visa tai susirasiu ir pasiimsiu. Nors ir labai norėdavosi valgyti ar užsirūkyti, aš nepaliesdavau nė vieno jų palikto trupinio.

Iš pradžių maniau, kad jie specialiai nori mane išprovokuoti, jog vėliau galėtų apkaltinti vagyste. Po keleto tokių „provokacijų“ mašinistai, „paskundė“ mane meistrui. Kai Popovas man perdavė, kad mašinistai labai stebisi mano sąžiningumu, aš pasiteisinau savo blogu išsiauklėjimu. Po to pokalbio sumuštinį ir machorkos kabinose jau neberasdavau, nes išvažiuodami mašinistai savo „daiktus“ „netyčia užmiršdavo“ ant lentynos tarp mano įrankių. Be to maisto, kurį gaudavau iš gerų žmonių, per dieną kelis kartus galėjau gerti arbatos su cukrumi. Štai taip aš pradėjau „tukti“ ir per keletą

mėnesių nuo 52 kg „sustorėjau“ iki 60. Tai man pasijuto ir veržles veržiant ir metalines detales kilnojant. Po viso to, ką teko išgyventi, darbas pas Vasilijų (atrodo, toks jo vardas) Popovą man buvo tarsi sanatorija.

* * *

Sykį, nepamenu kokia proga, man teko įeiti į amerikiečių elektrinės *kačegarų* (pečkurių) skyrių. Ten pamačiau 12 pakurų – krosnių, kuriose liepsnojo ugnis. Iš karto nesupratau, iš kur atsiranda ta liepsna. Vienas iš *kačegarų* man paaiškino, kad iš vagonėlių iškrauta anglis buldožeriais pristumiama iki specialios angos – „šachtos“, esančios prie elektrinės. Iš ten transporterio juostomis anglis patenka į malūną, šis anglį susmulkina. Susmulkinti anglies miltai toliau transporteriais keliauja

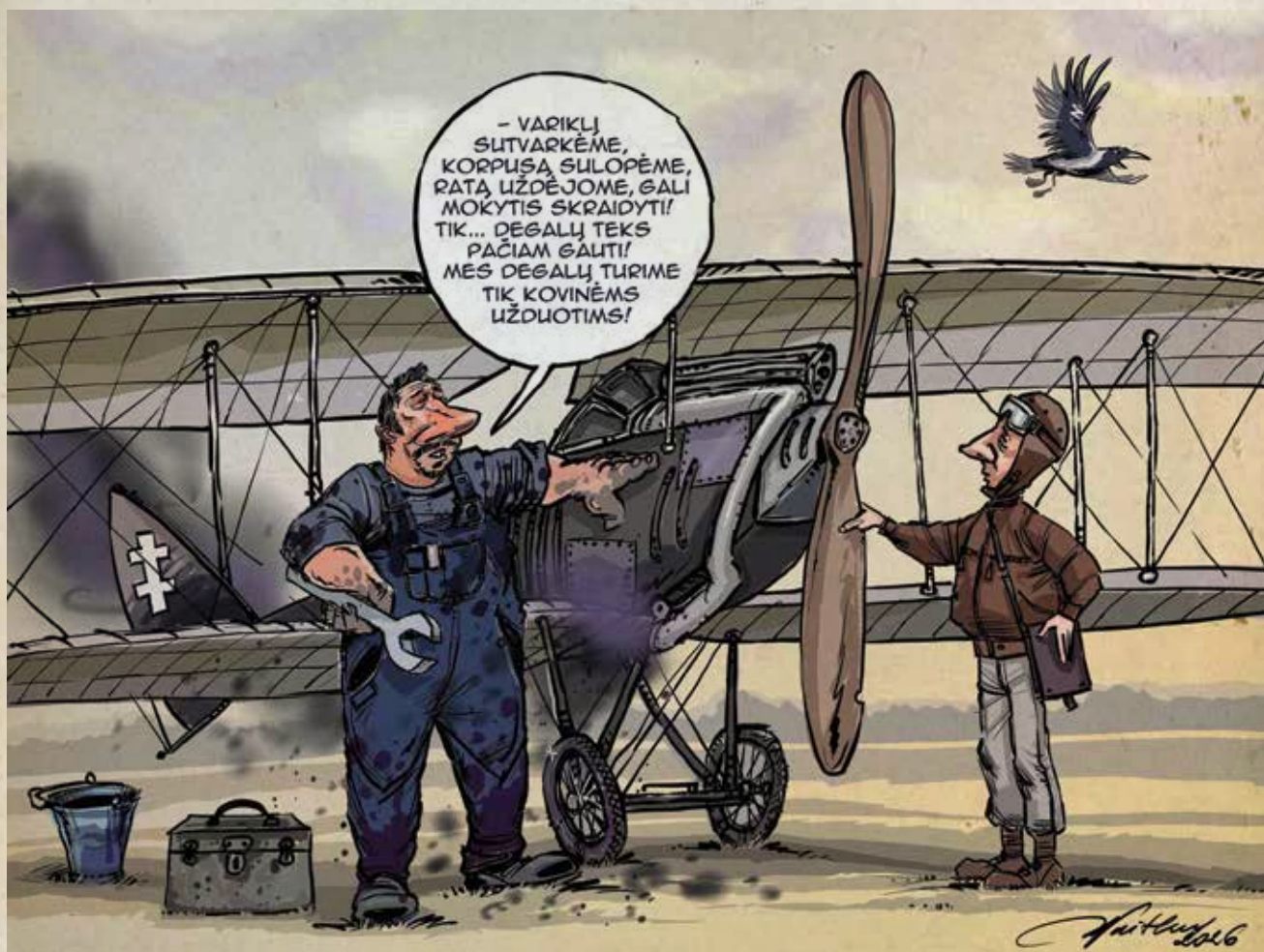
prie 12 ventiliatorių pūtimo angų, o iš ten patenka į krosnį. Taip į dulkes pavirtusi anglis pastoviai dega ant įkaitusių krosnių grotelių.

Kaip minėjau anksčiau, visa elektrinės įranga buvo atgabenta iš Amerikos. Jos montuoti buvo atvykę daug amerikiečių specialistų. Keli seni kaliniai pasakodavo apie tuos stebuklingus laikus – kai statė elektrinę, juos sočiai maitindavo amerikietiška *tušonke* bei kitais kokybiškais maisto produktais, apie kuriuos mes tik pasvajoti galėdavome. Kai amerikoniai išvyko, *pakazucha* su *tušonke* baigėsi – jos gaudavo tik enkavėdistai. ■

Parengė Robertas Čerškus ir Dalius Žygelis
Tęsinys kituose KARIO numeriuose

Priverstinio kalinių darbo lagerio vaizdas
Kolymoje (Rusija).

Ramūno Vaitkaus pieš.

Degalai – tik į mūšį!

1918 metų pabaigoje, prie Vilniaus artėjant raudonosios armijos pulkams, Lietuvos vyriausybė pakvietė burtis savanorius, o 1919-ųjų pradžioje paskelbė kareivių ir karininkų mobilizaciją. Nors didžiąją besikuriančios kariuomenės dalį sudarė pėstininkų pulkai, karštesni jaunuoliai verždavosi į kavaleriją, šviesuolius dar labiau nei kavalerija viliojo moderniausia kariuomenės rūšis – aviacija.

Jauna Lietuvos valstybė, iš rytų puldinėjama raudonarmiečių, iš šiaurės – bermontininkų, o iš pietų – lenkų, neturėjo nė vienos tinkamos eskadrilės: lėktuvus nusipirko, bet paruoštų savų lakūnų nebuvo. Ir vis dėlto norinčiųjų skristi į frontą nestigo, tuo metu gelbėjo jauni, ką tik iš gimnazijos suolo išėję lietuviai, kurie stojo į Aviacijos mokyklą ir dar besimokydami skraidė į frontą.

Laikai buvo sunkūs, sparnai nudraskytomis drobėmis, lėktuvų liemenys išlindusiais šonkauliais. Daugiausia vargo buvo dėl degalų. Nebuvo benzino, o tik jo pakaitalas benzolas. Jis labai rūkdamas, skleisdamas suodinus dūmus. Po skrydžio išlipdavai iš *Albatroso* juodas kaip velnio brolis. Blizgančiame suodiname, alyva aptaškytame veide žėrėdavo tik akinių stiklo saugotos akys. Nūdienos benzinas švyti kaip sidabras, o tas atrodė rudas, panašus į aliejų. Tai buvo vadinamasis sunkusis ir nevalytas, brangus kaip auksas. Kiek tik atsirasdavo sandėliuose degalų – skirdavo kovos būriui, kuris skraidė į frontą. O mokiniai degalais turėdavo apsirūpinti patys.

Šaltinis: SVIDERSKYTĖ, Gražina. *Uragano kapitonas*. Vilnius: Dailininkų sąjungos leidykla „Artseria“, 2004, p. 42